

Ændringer i markudnyttelsen ved Blåvand

Af Grethe Thiesen

Thiesen, Grethe, 1974: Ændringer i markudnyttelsen ved Blåvand. Geografisk Tidsskrift 73: 1-25. København, juni 1, 1974.

Income potentials in a coastal region.

A marine foreland along the West coast of Jutland, Denmark is described in relation to the developing tourist industry. Having replaced fisheries farming in spite of marginal conditions till recently formed the basis of living. This is why farming is dealt with as a basis for the latest development.

Grethe Thiesen, M. Sc. Geographical Institute, University of Copenhagen, Haraldsgade 68, DK-2100 Copenhagen Ø.

Undersøelsesområdet er Vandflod ejerlag i Oksby sogn, Vester Herred i Ribe Amt.

Vandflod ejerlag består af 6 smålandsbyer: Vandflod, Øster Oksby, Nørre Oksby, Sønder Oksby, Midtby (Tykby) og Blåvand, samt nogle husklynger ved Hvidbjerg, Grønbjerg og Tane. I dag kaldes området Blåvand, tidligere taltes snarere om Oksby.

Undersøgelsen er begrænset til et enkelt ejerlag for at få et område, der ikke er for stort til en grundig bearbejdning udført af enkelt person. Dette skaber vanskeligheder med det statistiske materiale, som i nogle tilfælde fås for hele sognet (Oksby, Vejers, Bordrup og Mosevrå), i andre tilfælde for kommunen d.v.s. Oksby og Ho sogne tilsammen og fra 1/4 1970 for storkommunen Blåvandshuk. Derfor må man vælge mellem at gå til det oprindelige materiale -- tællingerne -- eller at gøre den antagelse, at den procentvise tendens i ændringerne er den samme for hele sognet.

Vandflod ejerlag

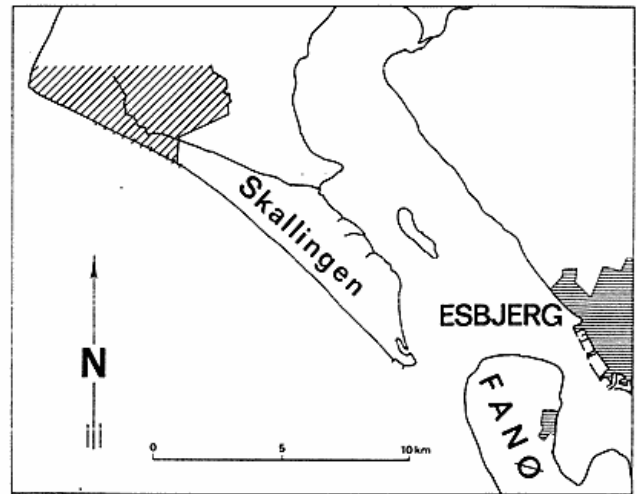
1687 skrives i Matrikulsbogen: »Oksby er en liden By liggende ved Vesterhavet, bygget i Klitterne. Dens Agerjord er af Sand meget beskadiget og ofte saaledes forefindes, at den til Sæd er udygtig. De have deres bedste Næring af Fiskeri.«

Kommer man til Blåvand i dag, er det ganske rigtigt lille landsby liggende i klitterne. August 1971 var der i Vandflod ejerlag 30 gårde og 94 huse ialt beboet af 350 personer, desuden var der 833 sommerboliger.

Der er således sket en del siden 1687.

Fiskeri var det oprindelige erhverv, suppleret med handel (ad søvejen) og med det nødtørftigste agerbrug til selvforsyning.

Da industrikulturen i slutningen af 1800-tallet bevirkede, at den væsentligste del af fiskeriet og al søfarten flyttede til Esbjerg, den nye ladeplads med havn og jernbane og derigennem med let forbindelse til omverdenen, måtte

befolkningen på egnen indstille sig på at leve af landbruget, prøve at forbedre dette, så der udover selvforsyning blev et overskud af varer til salg. Dette lod sig gøre, fordi forbindelsen over land ude fra til Oksby var blevet bedre (1874 jernbane til Varde og 1902 videre til Oksbøl). Både oplysning og nødvendige varer, som fx kalk og kunstgødning til jorden, var det blevet lettere at skaffe, ligesom det også blev lettere at transportere varer bort til salg. I den nye periode var dansk landbrug inde i en rivende udvikling og det gjaldt også her. I 1888 fik egnen sit første mejeri i Ho. En anden stærkt medvirkende årsag til landbrugets fremgang var, at man med held havde taget kampen mod sandflugten op.

Hvilken betydning har disse ændringer i livsvilkårene haft for markanvendelsen?

Ved hjælp af det tilgængelige kortmateriale suppleret med land-use karteringer 1966-67 og 1971 er det muligt at danne sig et ret godt billede heraf.

Som det fremgår af fig. 2 A-B, er agerbrugsarealet af 1805 blevet udvidet en del frem til 1870. Efter den tid er udvidelserne forsvindende små, og efter kortet 1954 at dømme er der af agerbrugsjord kun forsvundet den del, som havet har skyllet bort.

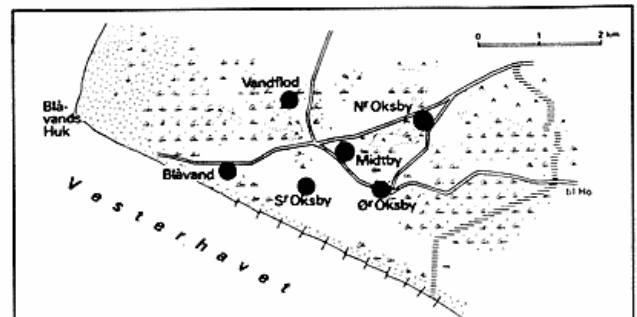

Fig. 1. Oversigtskort.
Fig. 1. Outline map.

Der har ikke været nogen tvivl om, hvilke jorder der var dyrkbare. Det er de stedlige fysiografiske forhold og mikroklimaet, der gør sig gældende – højde over havet, vandbalance, temperatur, vind- og læforhold.

Indtrykket fra kortene må dog korrigeres en del, som det fremgår af tabel 1.

Tabel 1. Landbrugsarealet i Oksby sogn 1861 - 1928

Oksby	Besæet areal pr. 100 indbygg. tdr. land	Besæet areal i alt tdr. land	Besæet areal i % af anvendt areal	Anvendt areal tdr. land
1861	73,7	609	27,1	2250
1907	130,0	894	29,0	3080
1928	111,0	805	35,1	2290

Table 1. Farm land in Oksby parish 1861-1928.

Det anvendte areal i Oksby sogn er steget kendeligt fra 1861-1907 for derpå allerede 1928 at være indskrænket til omtrentlig 1861 arealet. Dette skyldes to ting, dels at store strækninger skylledes bort af havet og dels at store arealer i Blåvand blev opgivet som landbrugsjord, fordi de, da havet kom nærmere, blev så udtørrede, at de blev værdiløse som landbrugsjord. (K. Hansen, 1929). D.v.s. havet fjerner kystklitrækken og dermed et ferskvandsreservoir, samtidig blev den østfor liggende afblæsningsflade drænet direkte til havet.

Følger vi ejendomsbevægelserne i tinglysningsprotokollerne, kan vi få rede på kronologien i overgang fra helårsbeboelse til sommer(fritids-)ejendom samt frastykning af parceller, d.v.s. på overgang fra landbrugsmæssig produktiv til uproduktiv anvendelse af jorderne. Man må dog formode og håbe, at den nye anvendelse vil være økonomisk produktiv for egnen.

Det undersøgte område er marint forland. Ind mellem klitrækkerne findes afblæsningsflader bestående af sand med hede, mose, eng, opdyrket land og plantage. Dette er en blanding af natur- og menneskeskabte formelementer, der grænser til formelementet havet. Hertil kommer typisk menneskeskabte formale træk som diger, høfder, veje og bygningsværker.

Klimaet er typisk kystklima, for bredden 55°33' meget mildt. Fra naturens hånd er der intet læ mod de sydlige og vestlige vinde.

Tidevandsamplituden er forholdsvis stor 1-1,5 m. For ener storm og springflod sig, risikerer man stormflod af betydelig højde, indtil c. +4 m DNN. Sådanne stormfloder forvolder ofte stor skade i dette ukonsoliderede terræn.

Grundvandstanden er ret høj, men hyppige ofte kraftige vestenvinde virker stærkt udtørrende på al plantevækst. Den naturlige plantevækst er hedens, strandens og klittens tørketålende flora, men dertil kommer mosens vandtålende vækster.

Selv om havet kan være en vanskelig og grisk nabo, er bebyggelsen rimeligvis lagt her, fordi havet var den store

rigdomskilde: fisk både til eget brug og til bytteobjekt for hvilken man skaffede sig andre goder.

Vejen hertil over heden var lang og trang, til fods eller med primitive køretøjer ad veje, der kun var sandede hjulspor. Derfor blev havet samfærdselsvejen. Stranden var god at lande på, sand uden sten; med fladbundede både »Everter« gik man ind ved højvande, så stod båden på stranden, når ebben indtraf. Man kunne losse og laste, køre helt ud til båden takket være den store tidevandsamplitude, og en bred strand, ca. 50 m mellem høj- og lavvandslinien.

Fiskeriet blev derfor det første primære erhverv. »Trap« skriver 1859: »Jordbruget er af mindre Betydenhed, hvorimod Hovederhvervet fornemmelig bestaar i Sofart, Fiskeri og Bjergning i Strandingstilfælde« og skriver videre »- i Bordrup Plantage er til Flyvesandets Dæmpning med Held paabegyndt en Træplantning -«.

Allerede 1879 skriver Trap: »- Jordbruget er Hovederhvervet -«, man er således i gang med at bekæmpe sandflugt og stille om til landbrug.

Følger man kortbladene fra 1805 frem til 1968 får man et indtryk af kampen mod havet. Sydkysten er veget 600 m tilbage, landbrugsjord og ejendomme er forsvundet, diger er blevet bygget og derefter forsvundet i havet, nye diger og høfder er blevet bygget, men kystlinien ændrer sig stadig. På Vestkysten er billedet et andet, »Hukket« er rykket mod nord, men kysten umiddelbart nord herfor er vokset ca. 250 m mod vest.

Sandflugten plagede landbruget. Allerede 1792 organiserede staten kampen mod sandflugten, men først da der fra 1852 blev betalt for arbejdet, så man resultater. Oksby klitplantage blev 1888-89 anlagt på sandflugtsarealer og senere fulgte plantninger i Tykby, Nørre Oksby, Vandflod, Sønder Oksby og Øster Oksby.

Man har oplysninger om fiskeriet allerede fra 1513 og tabel 2 giver en oversigt over erhvervsudviklingen.

Tabel 2. Erhvervsudviklingen på egnen 1769 - 1969

Ho - Oksby	% af totalbefolkningen	
	1769	1930
Fiskere og sømænd	58,9	
Landmænd	36,9	67,4
Fiskere og landmænd	95,8	17,4

	Oksby sogn 1890		Vandflod ejerlag 1969	
	total	%	aktive	%
Fiskeri	56	6,9	9	6,0
Jordbrug	528	65,5	18	11,2
Folketal	806	100	348	100

Table 2. The development of industry in the parish 1769-1969.

Tallene er hentet fra forskellige kilder og kan, selv om de ikke går på samme enheder gennem procentfordelingen vise tendensen i udviklingen. Man konstaterer således det meget interessante, at mens der ikke er nogen, som opgiver fiskeri som erhverv i 1930, er der 9 aktive fiskere i ejerlaget i 1969, hvilket procentvis omtrent svarer til tal-

let fra 1890. I dag kan man bo i Blåvand og fiske fra Esbjerg. Man ser også, at fiskerfamilierne er lidt større end landbrugerfamilierne 1969, det er nemlig ganske unge mænd, dels unge familiefædre, der er fiskere i dag. Der er sikkert altid blevet fisket til husbehov, om ikke andet så med garn fra stranden, det gør man stadig.

Trap skriver 1859: »Arealet bestaar for Størstedelen af Flyvesand og Hedejord, der gaar 85³/₄ tdr. land (= 47,4 ha) til en td. Hartkorn«, det giver os et begreb om jordernes ringe bonitet.

Af sognekortet fra 1844 fremgår det, at bebyggelsen er i små landsbyer ind mellem sandflugtsarealer. Hver gård har foruden sin matrikel i landsbyen, en strimmel N-S i engene mod SØ, en strimmel Ø-V dvs vinkelret på kysten – af Vesterhede, en strimmel N-S af Karlsruærskhede og en strimmel af marskengene vinkelret ind fra Ho Bugt. Hver skulle have sin part af de forskellige kvaliteter overdrev.

Ser man på højdekortet, viser det sig tydeligt, at intet sted, der er højere end 10 m o.h. er opdyrket. Arealer, der ligger lavere end 2,5 m o.h., kan ved omhyggelig afvanding give gode engarealer, men også kornavl kan her være mulig. Arealer mellem 2,5 og 7,5 m o.h. udgør en stor del af det opdyrkede område. I den nordlige og østlige del af området er nogle få arealer mellem 7,5 og 10 m o.h. opdyrket. Når sandlaget bliver for tykt, kan rødderne ikke nå ned. Hver plet der kunne dyrkes blev det, men det var engene, der var kærnen i landbruget, de var basis for kvægopræt. Når høet var høstet til vinterfoder, kunne kvæget græsse engene til langt hen på efteråret.

I 1929 kommer statskonsulent K. Hansen i anledning af anmodning om statstilskud til høfdebygning udfør syd-kysten med følgende udtalelse om landbruget:

»I Blaavand By, hvis Jorder hovedsagelig ligger mellem 10 og 20 Fods Kurven (3,3 og 6,7 m) ses nu adskillige Gaarde, hvis Jorder selv mellem 10 og 15 Fods Kurven er saa udtørrede, at de maa betegnes som ganske værdiløse og henligger udyrkede, mens samme Jorder siges tidligere, før Havet rykkede saa langt ind, at have givet gode Afgrøder, i hvert Fald er det givet, at i disse Jorders nuværende Tilstand vilde det ikke falde nogen ind her at oprette Landbrug.«

»Naar Spørgsmaalet er om Værdien af de her omhandlede Arealer (syd for Ø. Oksby, fig. 1), da er største Parten af disse paa »D.G.U.«s Kortblad »Blaavandshuk« betegnet som »Flyvesand«, en mindre Del som »Strandsand« og en endnu mindre Del som »Ferskvands-Dynd«, »Sand og -Grus«. Herefter skulde Jorden være omtrent værdiløs. Dette er dog ingenlunde Tilfældet. Af det samlede Areal, der i denne Sag kommer i Betragtning (150 ha + 10 ha) er noget over Halvdelen Agerjord, Resten Eng- og Græsningsjord. Underlaget bestaar paa det aller-meste af Arealet af Sand, men paa dette er der i Tidernes Løb dannet et ganske godt Muldrag. Bortset fra de af Udtørring ødelagte Jorder, staar der gennemgaaende paa

Agermarken Afgrøder af Byg, Havre, Rug, Rodfrugter og Kartofler, der maaler sig med, hvad der almindeligt ses paa middelgodt drevne sandmuldede og lette lermuldede Jorder. Af Interesse er det, at Runkelroen, der stiller særlig store Krav saavel til Jordens Sundhedstilstand som til dens Næringsindhold, trives meget godt paa disse Jorder. De lave Jorder – hovedsagelig beliggende udenfor det nye Dige – benyttes for største Delen dels som Eng til Høslæt dels som Græsningsjord, en mindre Del deraf dyrkes dog, bl.a. hvor man anser det for lønnende med nogle Aars Mellemlum at opbyrde Græs-jorden og paany lægge den ud med Græsfroblanding.

Disse lave Jorder, der er af noget vekslende Godhed og Værdi, afgiver et uundværligt Supplement til Agerjorden, men det er selvfølgelig disse Arealer, der er særlig udsat for Bortskæring. – Det vil være fuldt forsvarligt fra Statens Side at iværksætte de fornødne Foranstaltninger til Sikring af Befolkningens Eksistens«.

Statskonsulentens udtalelser må tages som udtryk for, at landbruget var lykkedes herude.

Bortset fra Blåvand og strækningen langs sydkysten har agerbrugsarealet stort set ligget fast eller er blevet udvidet lidt af driftige landmænd. Der er siden 1931 taget mere jord i brug, landbruget er endnu et vigtigt erhverv – også i selvforsyningstiden under 2. verdenskrig.

Landbruget efter 2. verdenskrig

Indtil 1954 er det stadig de samme arealer, der opdyrkes og anvendes, men derefter sker store ændringer.

I august 1966 og 1967 er markanvendelsen i området karteret. Det fremgår heraf, at det er store områder, der henligger som vedvarende græs, men der er dog stadig et ret stort og spredt areal i omdrift.

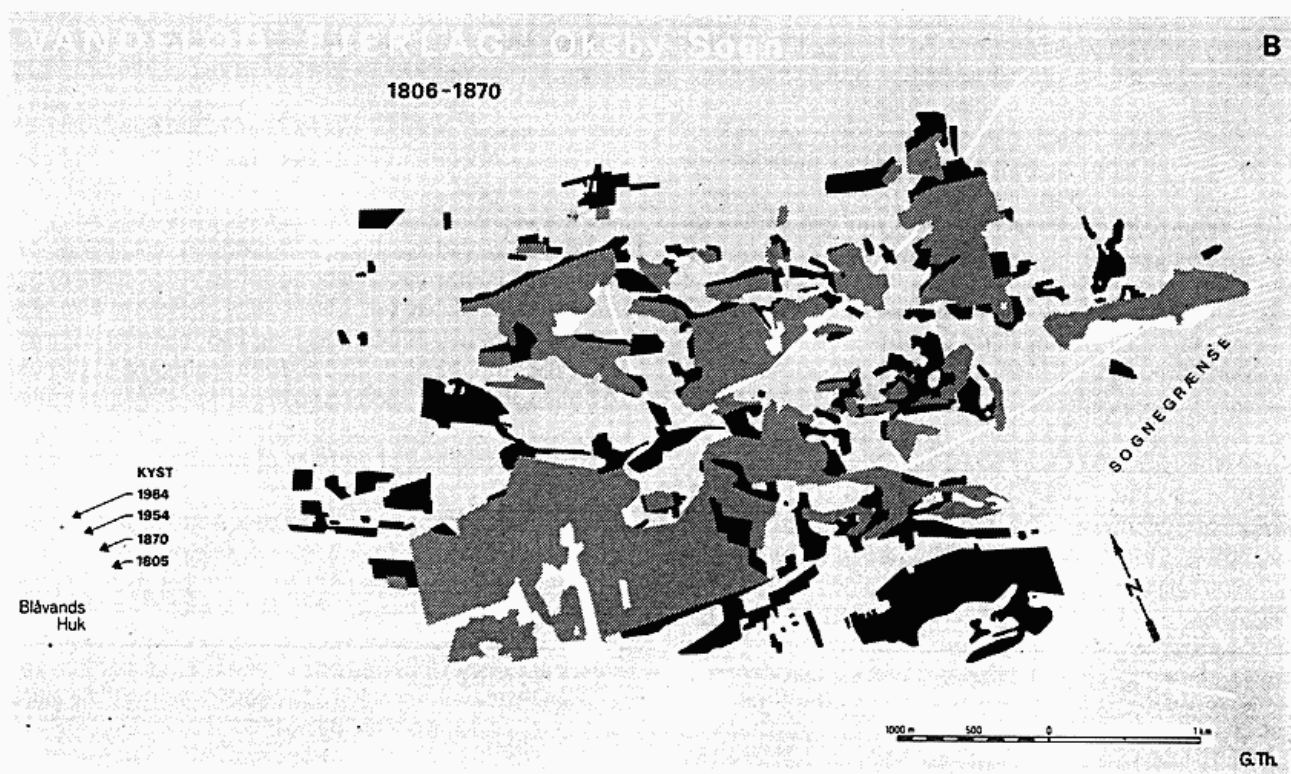
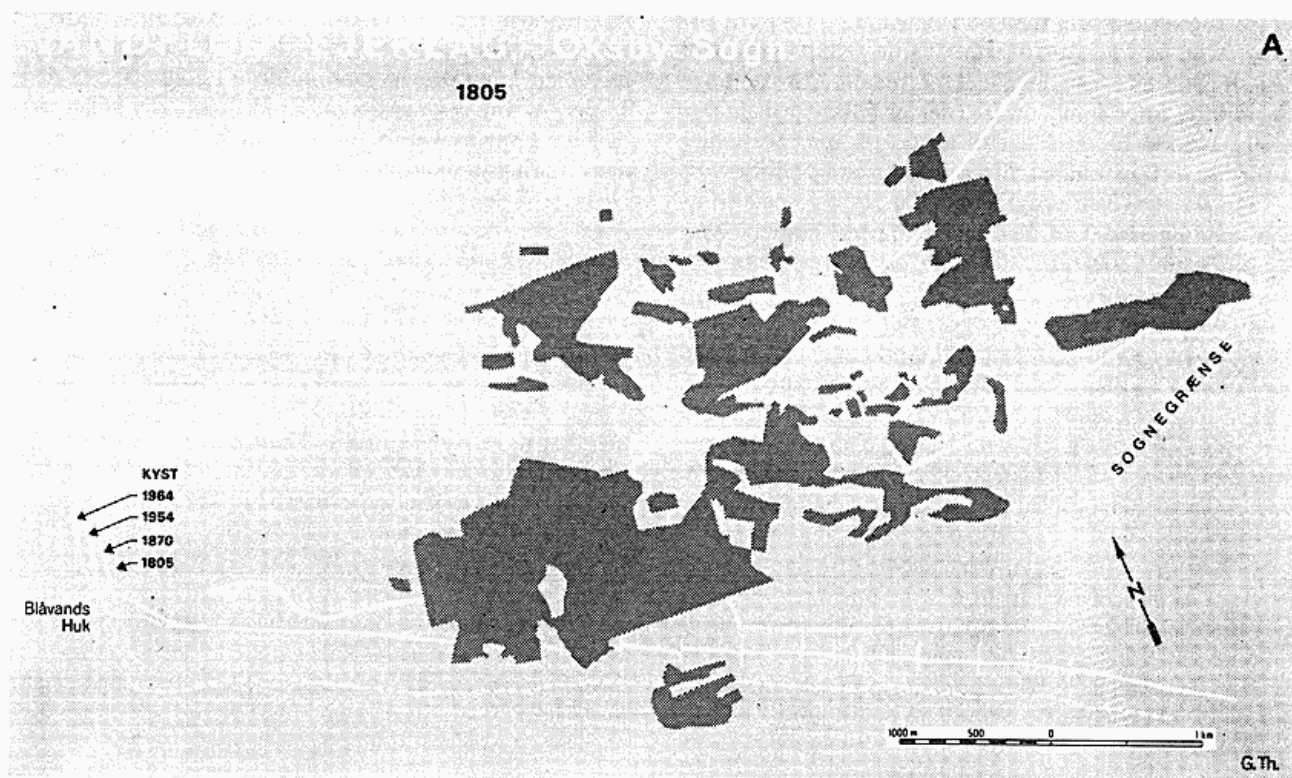
Kornavlens næsten udelukkende blandsæd. Der er kun ganske få roemarker, hvilket må ses i sammenhæng med opgivelse af malkekvæg, der også resulterede i nedlæggelse af Blåvand mejeri i 1967.

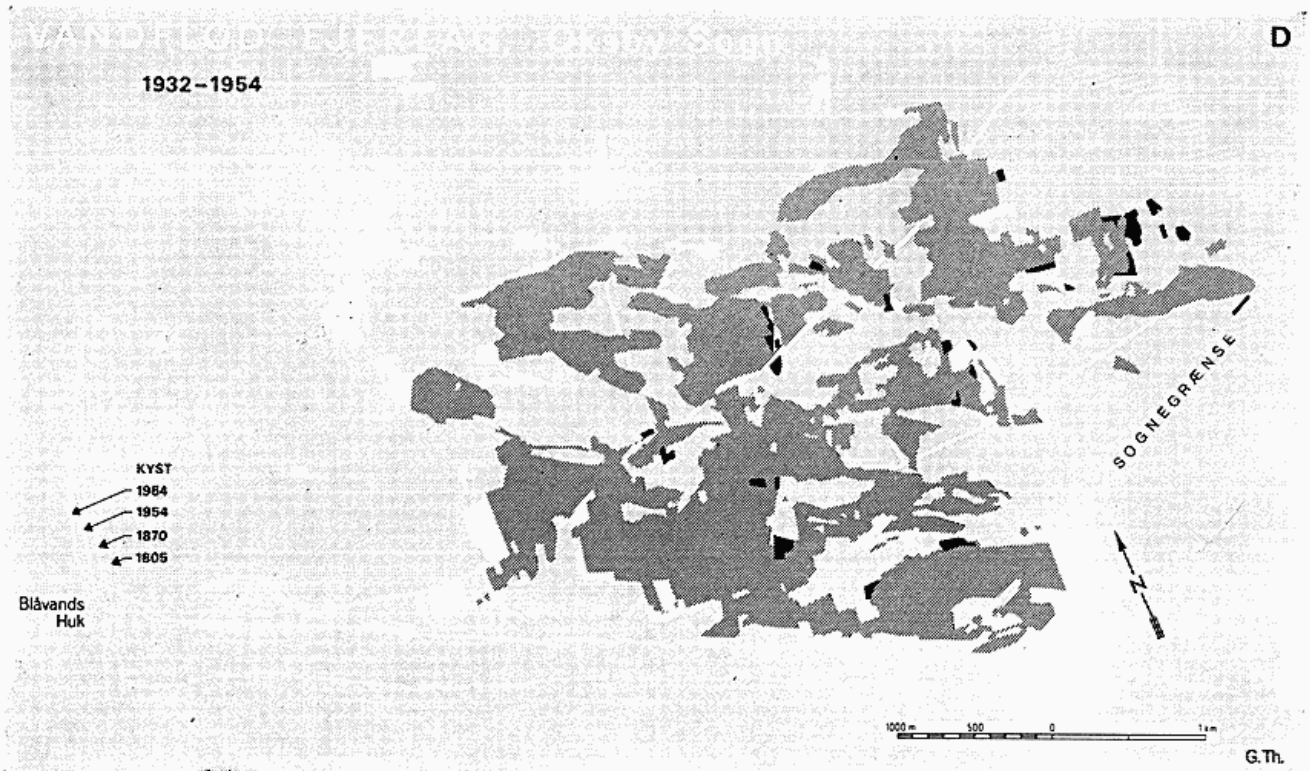
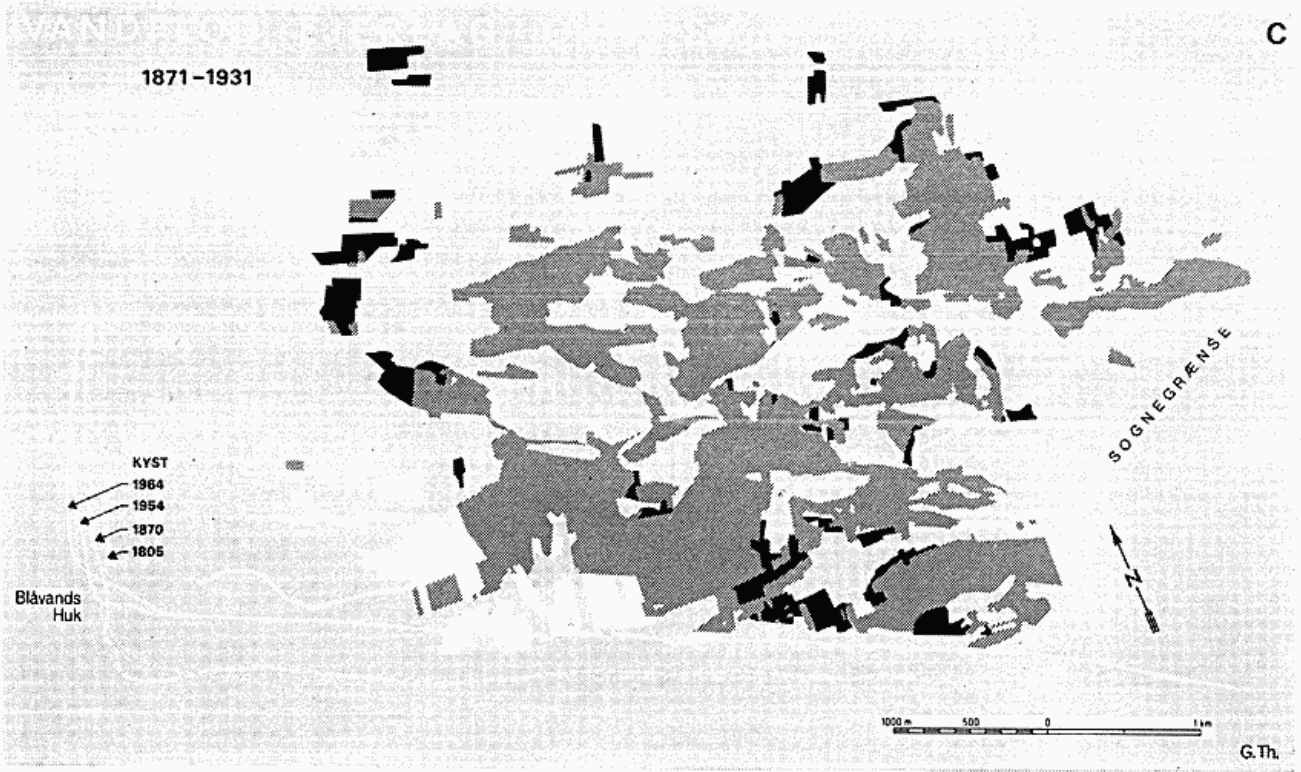
Oksby enge ved Ho Bugt, som tidligere var af stor betydning for landbruget, ligger nu for en stor del ubenyttet hen. Kun halvdelen var blevet slået 1969, og kun den sydligste del havde intakte hegn og blev benyttet til græsning. Bordrup Kær lå hen i fuldstændig naturtilstand med græs, buske og mose. Størsteparten af det, der blev slået, var lejet ud til en mand længere inde i landet.

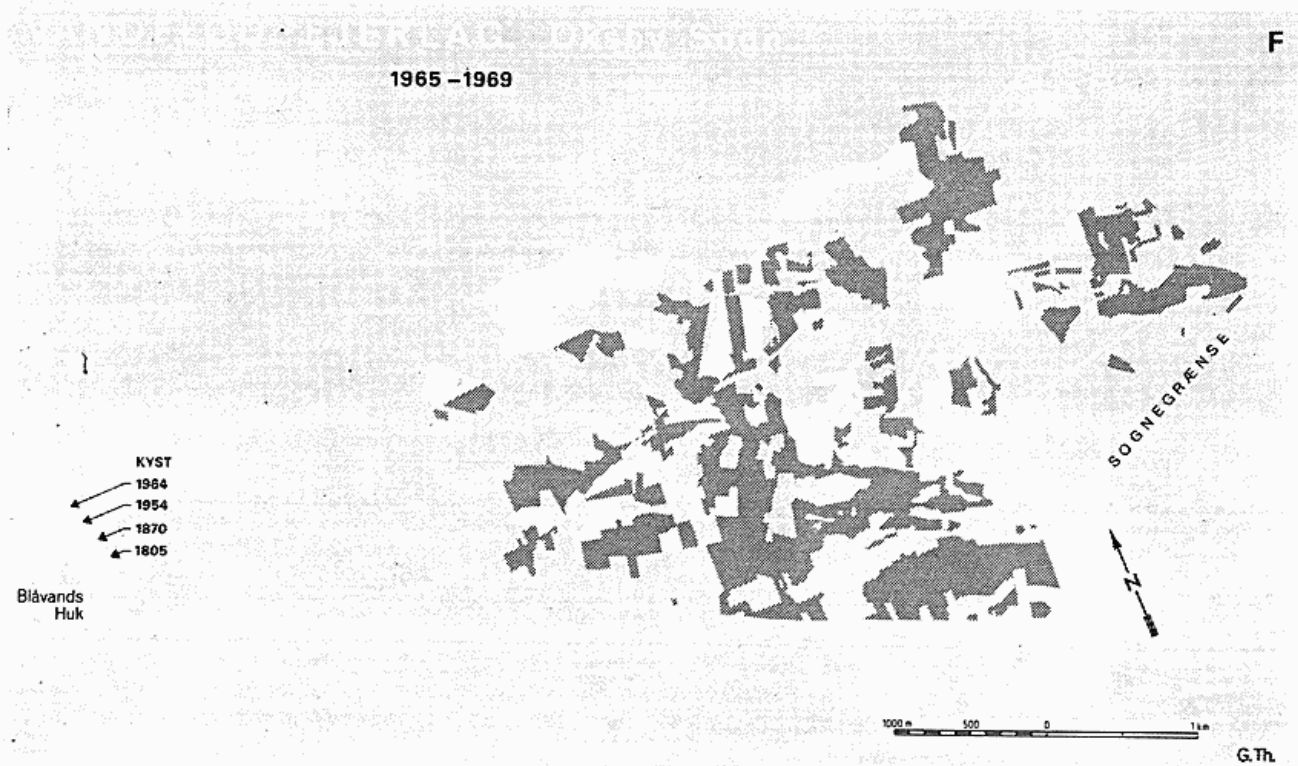
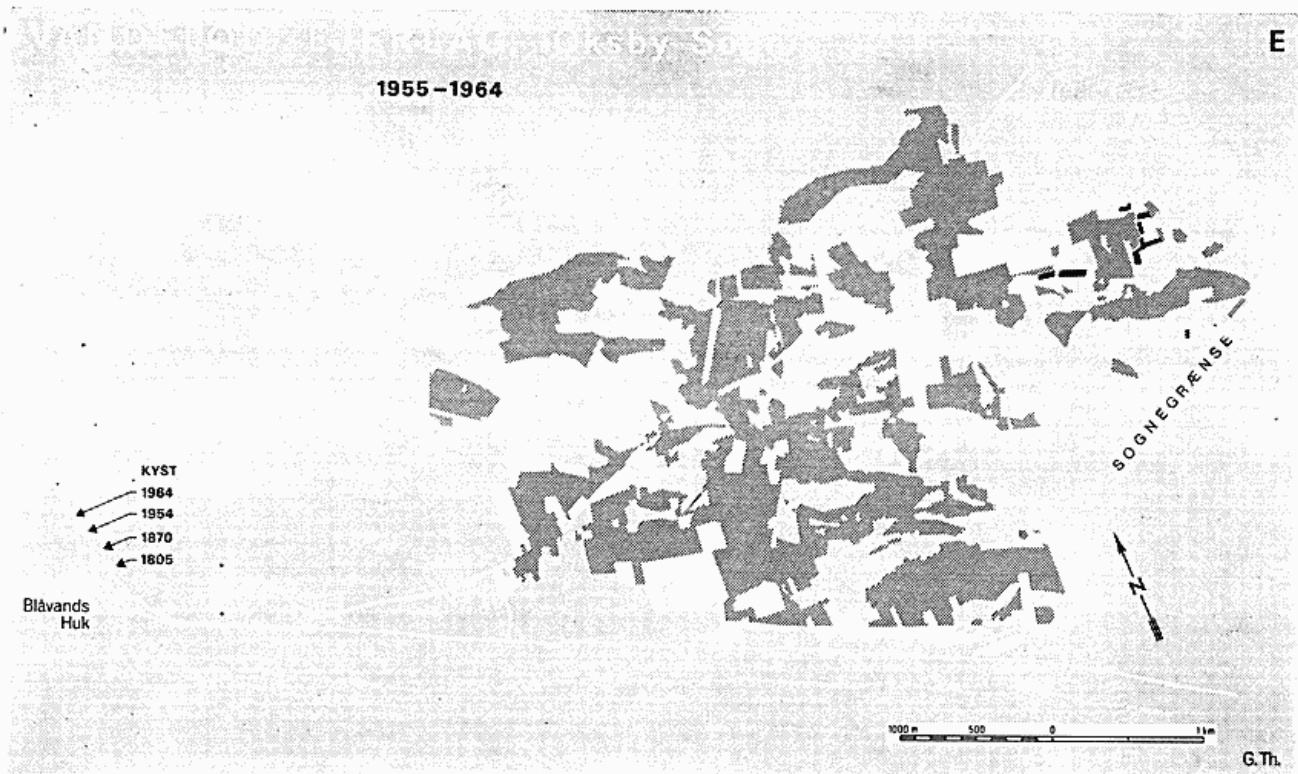
Nedlagte landbrug er en følge af nutidens dyre arbejdskraft og konkurrence fra turismen.

Landbrugsejendommenes drift 1969. Som egentlige landbrugsejendomme drives ialt 9: 1 i Blåvand, 1 i Tykby, 5 i Øster Oksby, 1 i Nørre Oksby og 1 i Tanc. Effektivt landbrug blev dog kun drevet på 2 gårde. De øvrige egentlige landbrugsejendomme driver landbrug, men sælger fra af jorden til sommerejendomme, først den jord der er uegnet til landbrug – hvis den ikke er fredet – og siden også af den jord, der blev dyrket.

Som græsbrug drives 9 ejendomme: 1 i Sønderby, 5 i

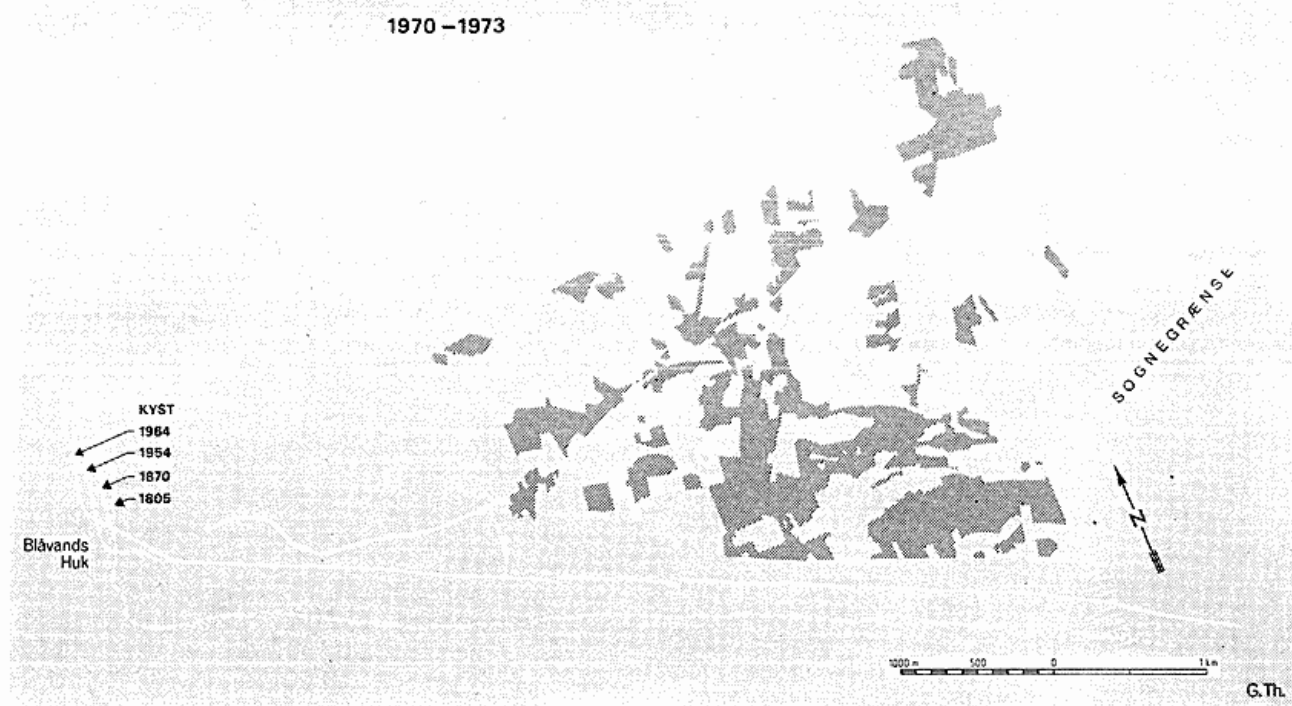
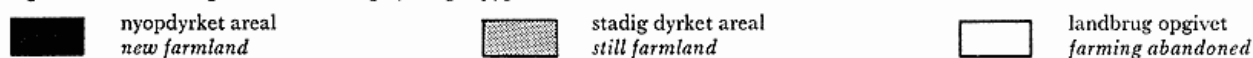

Fig. 2 A-G. Landbrugsarealets ændringer, 1805-1973.

Tykby, 2 i Øster Oksby og 1 i Nørre Oksby. Græsset bliver passet og der er måske lidt fedekvæg og nogle får, der er tilsyneladende stor forskel på brugenes effektivitet.

Stadig registreret som landbrugsejendomme d.v.s. med landbrugspligt er 13 ejendomme, men de er opgivet som landbrug. De ejer endnu marker eller enge, som enten bliver lejet ud eller ligger hen. Størsteparten sælger jord fra til sommervejendomme, men når en ejendom er tinglyst som landbrugsejendom har den landbrugspligt. Landbrugspligten er indført for at sikre opretholdelsen af landbrugsejendommene som selvstændige bedrifter, den er kædet sammen med en dyrkningspligt:

1) Jorderne skal drives jordbrugsmæssigt i det omfang, de er egnet hertil, og

2) ingen del af jorderne må tages i brug til anden anvendelse (bortset fra visse nærmere angivne undtagelser).

Bemærkningen om jordens egnethed for landbrug giver en vid fortolkningsmulighed. Herude er tilsyneladende megen jord uegnet og bliver derfor udstykket til andet brug - til rekreative formål. Fig. 2 G viser landbrugsarealerne 1973.

En særlig kategori udgør 7 ejendomme, hvor landbruget er opgivet på grund af Forsvarets ekspropriationer:

- i Vandflod 1A, 2A, 3A, 4A og 8A,
- i Tykby 43A og
- i Nørre Oksby 67C.

Ejerne i 3A og 67C (født i 1891 og 1892) udtaler: »Vi har altid levet et godt og rigt liv her, hvorfor kan vi nu ikke få lov til at blive her vor tid ud?« De bor nu på 5 AH og 67 AA, men er blevet revet ud af deres rytme.

3 A fortæller: »1930 tog militæret 84 tdr. land, 1942 50 tdr. og 1968 resten af min jord!« Han har taget sine bier med sig, og når badegæsterne er væk, cykler han til »æ hav« og henter brænde.

På 1 A boede unge folk, de har 1969 bygget Motel på 22 O og har stadig minkfarm på de rester af ejendommen, de beholdt: egentligt landbrug opgav de 1963, da de gik over til minkbrug og vedblev med fåreavl.

2 A kunne blive på 2 F - aftægtsejendom for 2 A. 6 H og 4 A har bygget på 5 BZ og 5 BÆ. 43 A har der ikke været kontakt med, men jorderne ligger hen og ejendommen forfalder, omend den er beboet.

Den jord, der ikke blev eksproprieret på 4 A, er for en stor del udstykket, men 4 AA med Ho 26 x og Oksby Enge 101 er stadig landbrugsejendom, 43 A med O.E. 68 ligeledes.

Erhvervsfordelingen 1969

Der findes kun spredte oplysninger om befolkningens erhvervsfordeling på kommunal basis, hvorfor der i august 1969 blev taget interviews blandt samtlige husstande. Det fremgår heraf, at af de 129 husstande med ialt 351 per-

soner, der registreredes på det tidspunkt, var 30 husstande pensionisthusstande uden egentligt erhverv.

I de resterende 99 husstande med ialt 296 personer findes endelig 140 personer, som har et hovederhverv. Mange af dem har desuden et eller flere bierhverv og 7 af pensionisthusstandene har bierhverv, deraf de 4 inden for turismen.

Tabel 3. Erhvervsaktive i Vandflod ejerlag, august 1969.

	Vandflod ejerlag august 1969		Hele Danmark 27/9 1965
	Personer	%	%
I erhverv	140	39,9	46,0
Husmødre og -hjælp	52	14,8	14,5
Børn	101	28,8	25,9
Pensionister	58	16,5	13,5
Ialt	351	100,0	99,9

Table 3. Labour force in Vandflod august 1969.

Sammenligner man med landet som helhed, fremgår det, at en betydelig mindre del af befolkningen i Vandflod ejerlag skal sørge for underhold af et større antal børn og gamle.

En sammenligning inden for de forskellige erhverv er vanskelig, da en inddeling i de samme grupper, som anvendes i »Statistisk Årbog« er problematisk, men det er alligevel forsøgt og resulterer i antydninger af visse forskelle. En af vanskelighederne består i, at mange personer har flere erhverv. Således er i flere tilfælde hverken landbrug eller håndværk heltidsbeskæftigelse, og endvidere er en del af de liberale erhverv bibeskæftigelse.

Tabel 4. Erhvervsfordelingen i Vandflod ejerlag, august 1969.

	Hovederhverv		Bierhverv		Hele Danmark 28/9-65 %-fordeling
	pers.	%	pers.	%	
Landbrug	12	8,6	15	17,4	12,5
Fiskeri	8	5,7	1	1,2	0,6
Handel	22	15,7	6	7,0	15,3
Håndværk	16	11,4	6	7,0	16,4
Transport	7	5,0	1	1,2	6,8
Liberale erhv.	35	25,0	22	25,6	16,1
Arbejdsmænd	29	20,7	11	12,8	33,4
Hotel	4	2,9	3	3,5	
Turisme	7	5,0	7,9	21	24,4
Ialt	140	100,0	86	100,1	27,9

Table 4. The industrial status in the population, Vandflod ejerlag 1969.

Sammenligner man således Vandflod ejerlag med hele Danmark, fremgår det, at færre i Vandflod ejerlag er beskæftiget ved landbrug, men betydeligt flere ved fiskeri end i det øvrige land. Ser vi på den samlede beskæftigelse inden for disse to primære erhverv, bliver resultatet, at beskæftigelsen herindenfor dækker 14,3 % mod 13,1 % for hele landet.

Beskæftigelsen inden for handel er relativ stor, hvilket må skyldes den store befolkningsforøgelse i sommermånederne.

Håndværkernes antal må sammenlignes med summen af mestre og ufaglærte arbejdere i hele landet, den udgør

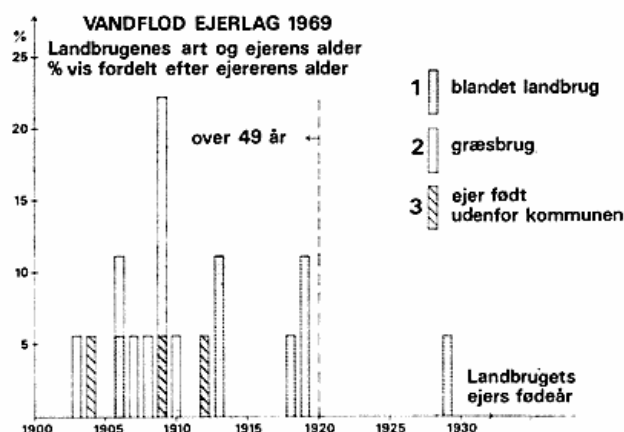

Fig. 3. Vandflod (registered estates 1969), type of farming and proprietors' age.

1. mixed farming. 2. farming-grass and cattle only. 3. proprietor born outside the parish.

i Vandflod ejerlag 11,4 % af samtlige beskæftigede mod 16,4 i hele landet.

Det meget høje antal ansatte i de liberale erhverv skyldes dels et stort antal lærere (set i forhold til antallet af skolebørn, henholdsvis 6 og 70), dels at Blåvand Radio beskæftiger 10 personer ved liberale erhverv. Hvis vi ser bort fra disse sidste 10, bliver beskæftigelsen ved liberale erhverv 17,9 % mod 16,1 % for hele Danmark. Det viser sig, at 45 % af de beskæftigede, som nøjes med ét erhverv, findes blandt de i liberalt erhverv ansatte.

Der er forholdsvis få beskæftiget som arbejdsmænd, sammenlignet med landet som helhed, 20,7 % mod 33,4 % ufaglærte arbejdere blandt de i erhvervene ansatte i Danmark. I Vandflod ejerlag er der ingen industrielle virksomheder, men mange beskæftiges af Vandbygningsvæsenet (nu Kystinspektoratet i Lemvig), andre i klit og plantage, mange med grøftegravning og en del i bygningshåndværket.

Der er kun ét hotel, men turisterhvervet – udlejning af sommerhuse, lejligheder og værelser, samt campingfaciliteter – spiller en stor rolle.

Det er meget almindeligt med bierhverv, det er dog kun antallet, der opregnes, ikke størrelsen af disse.

Bierhvervet landbrug kan være stort eller meget lille. Handel kan dreje sig om sæson- eller weekend-hjælp. Liberale erhverv dækker for en stor del kun få timer om ugen. Arbejdsmænd er ofte periodisk beskæftigede. Hotel og turisme er sæsonprægede.

Den hidtidige omtale har drejet sig om den fastboende befolkning, men om sommeren fortægnes billedet. Der er 12 sommerkøbmænd og 45 sommermedhjælpere fordelt mellem helårs- og sommerkøbmænd, d.v.s. at antallet af beskæftigede i denne branche stiger med 238 %.

Tre af sommerkøbmændene er placeret ved indgangen til tre af de fire campingpladser, der i 1969 havde plads til 560 vogne.

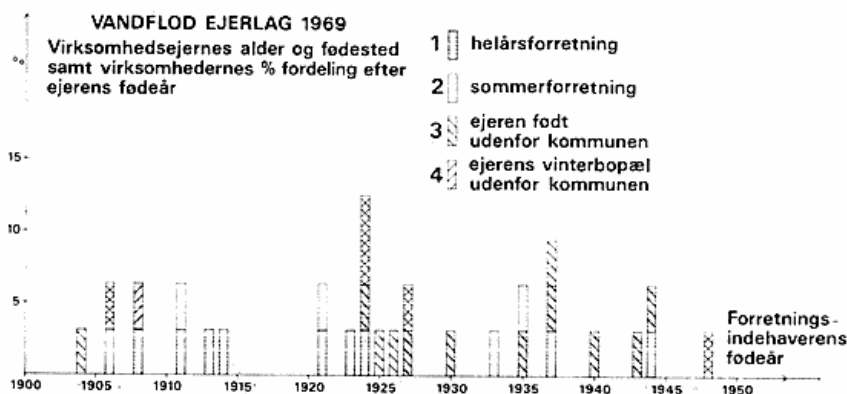

Fig. 4. Vandflod ejerlag 1969, business owners' age and birthplace in- or outside the parish, and the distribution of business in relation to owner's age.

1. permanent shop. 2. summer shop. 3. owner born outside the parish. 4. owner's winter domicile outside the parish.

Personalet på kro, motel og cafeteria stiger med 12 personer, d.v.s. med 133 %.

Om sommeren, hvor byggeaktiviteten er meget stor, øges håndværkergruppen også stærkt med udefra kommende arbejdskraft.

Landbruget

Hvem er det, der driver landbrug herude? Hvor mange drejer det sig om, og hvilken aldersfordeling har de. Figur 3 giver en oversigt over landbrugenes art og ejernes alder. Der er ialt 9, der har blandet landbrug, og af dem er én 40 år, 6 mellem 50 og 59 år og 2 derover.

For græsbrugenes vedkommende er én 59 år og resten ældre. 8 af »landmændene« er enlige, nogle er kvinder. Det har været en klar udvikling, at når landmændene falder for »aldersgrænsen«, bliver jorden solgt til sommerejendom. Den unge generation ønsker ikke at fortsætte i landbrugserhvervet.

Forretningsvirksomhed

På tilsvarende måde er der fremstillet en oversigt, figur 4, over helårsvirksomhedernes indehavere, købmænd i vid forstand, hvilket indbefatter virksomheder med salg til publikum som fx kro, motel, købmænd, benzin, barber, sanitet.

Det fremgår heraf, at mens 94 % af landmændene, men kun 28 % af købmændene er over 49 år gamle, er købmændenes alder jævnt fordelt fra 25 til 49 år. Der er sikret tilgang til faget i modsætning til, hvad der gælder for landbruget. Det er tilsvarende karakteristisk, at medens 83 % af landmændene er født eller vokset op i ejerlaget, er det kun tilfældet for 41 % for købmændenes vedkommende. Dertil kommer yderligere, at købmændenes tal forøges med 12 (60 %) om sommeren, men af disse er 7 (58 %) hjemmehørende herude, og 9 (75 %) er under 49 år. Den store befolkning i sommertiden kalder på initiativ hos unge – både i og uden for kommunen.

Sommerbyen Blåvand 1888-1971

Når man ser »sommerbyen« Blåvand i dag, spørger man sig selv, hvornår, hvorfor og hvordan begyndte det? Hvil-

ke problemer rejser »sommergæster« lokalt og samfundsmæssigt.

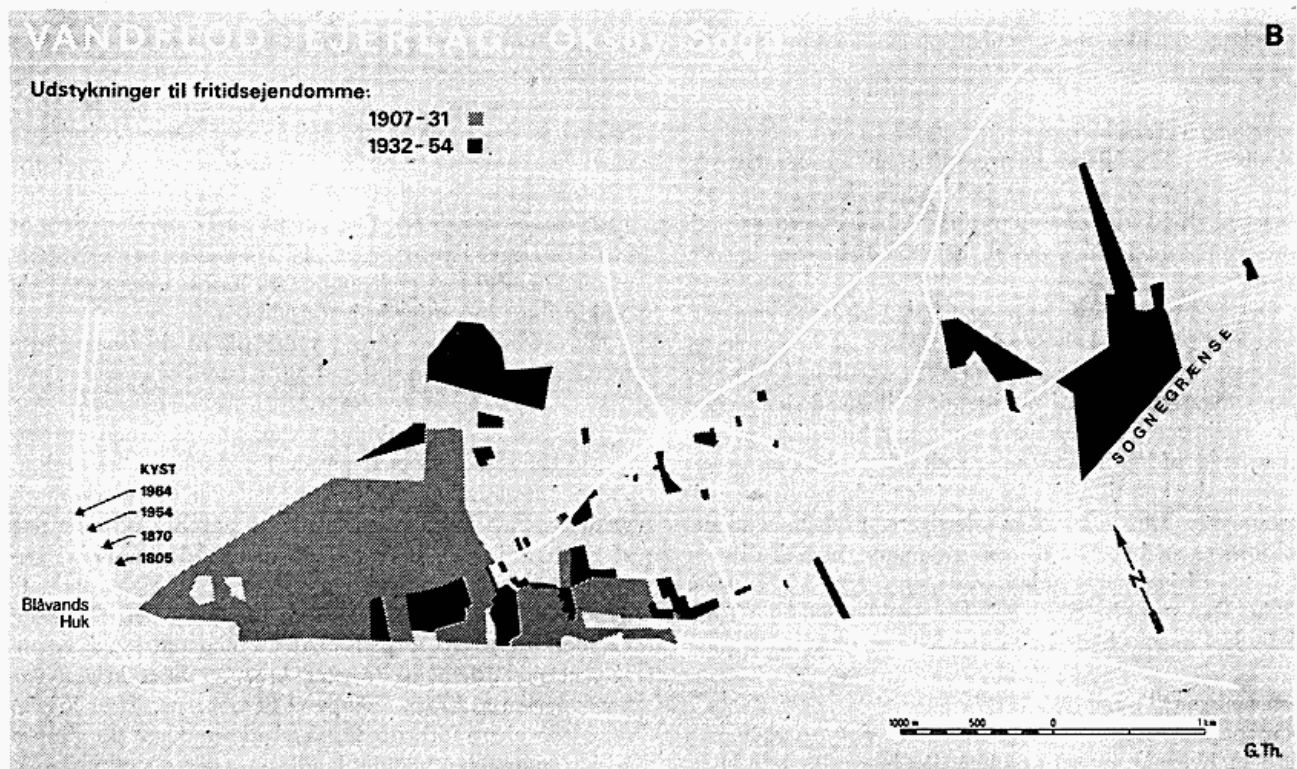
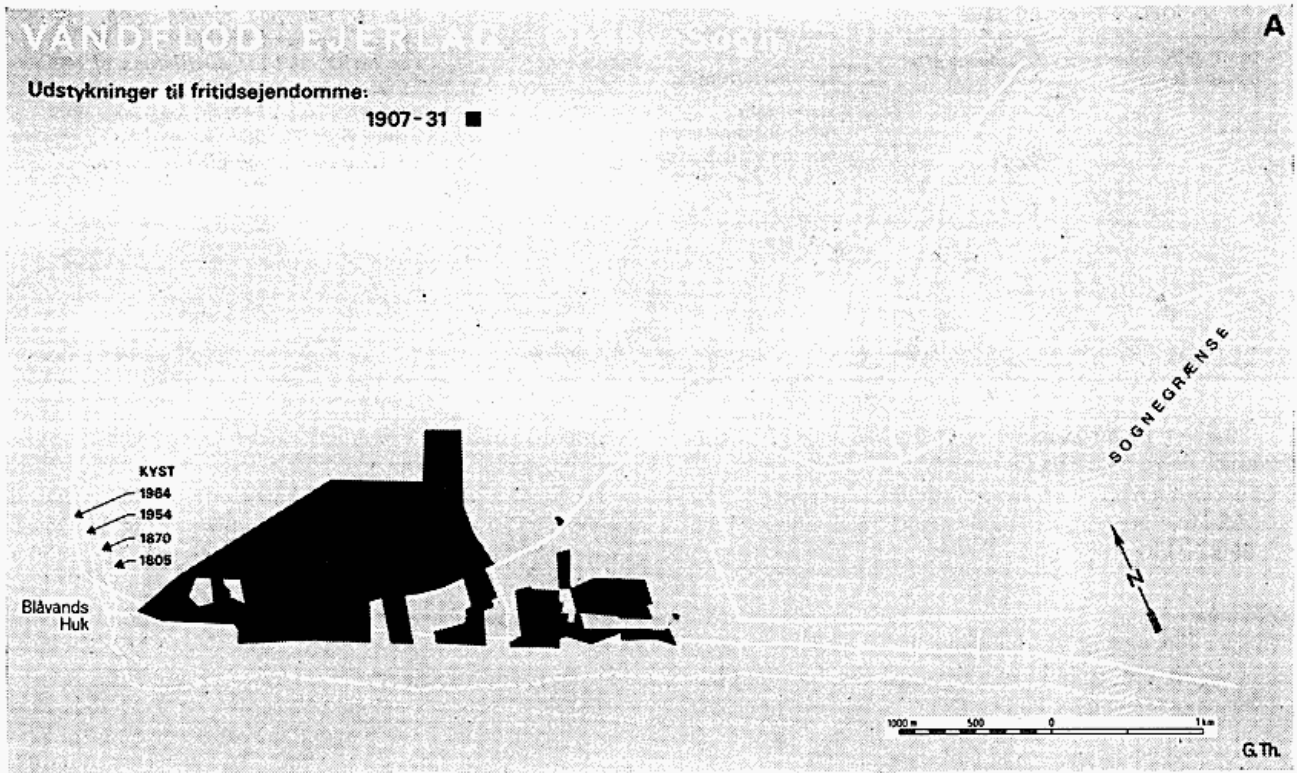
De første oplysninger, man kan finde, er Fr. Ashlund (1888): »Det er iøvrigt ikke umuligt, at særlig Blåvand med Tiden vil faa Betydning som Badested, hvortil det egner sig ganske fortrinligt. Antallet af Badegæster i Blåvand Kro har Aar for Aar været i tiltagende, ligesom ogsaa flere Turister søger dertil, ogsaa for at bese det dertil nylig opførte Fyrtaarn«.

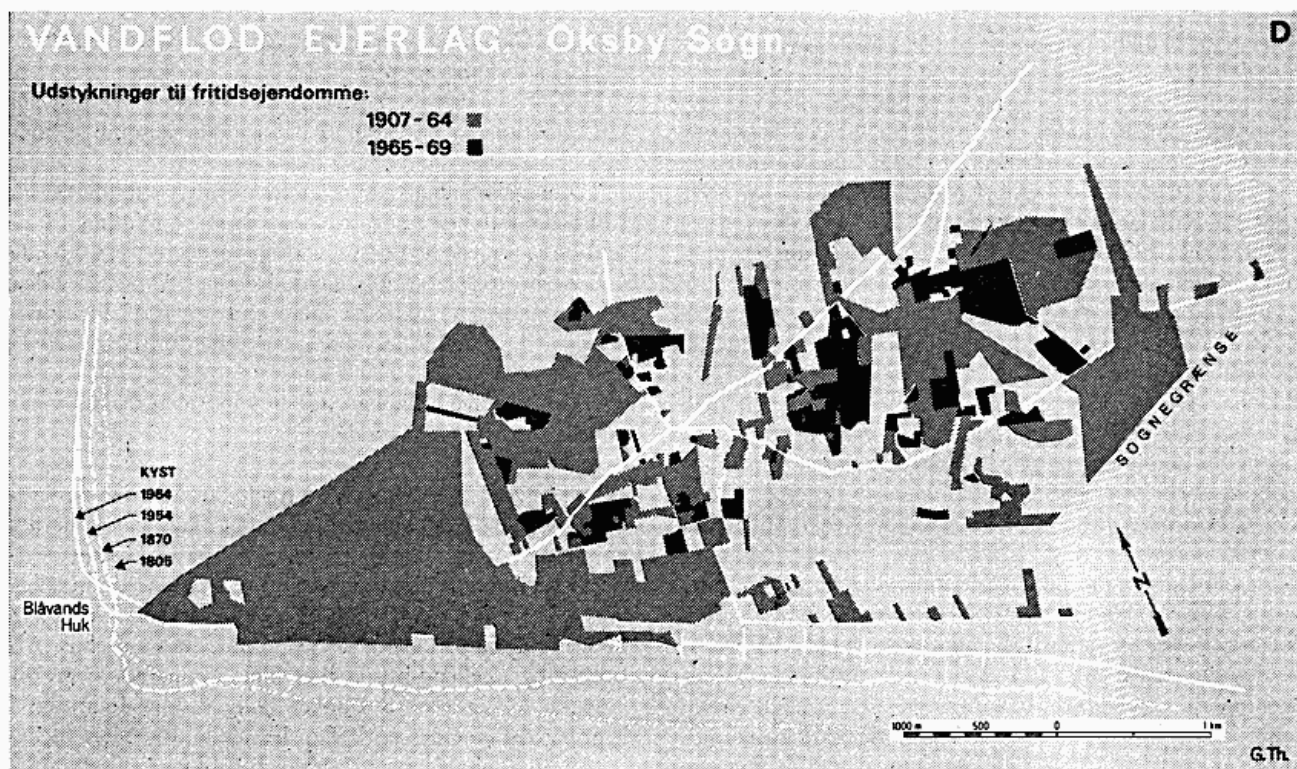
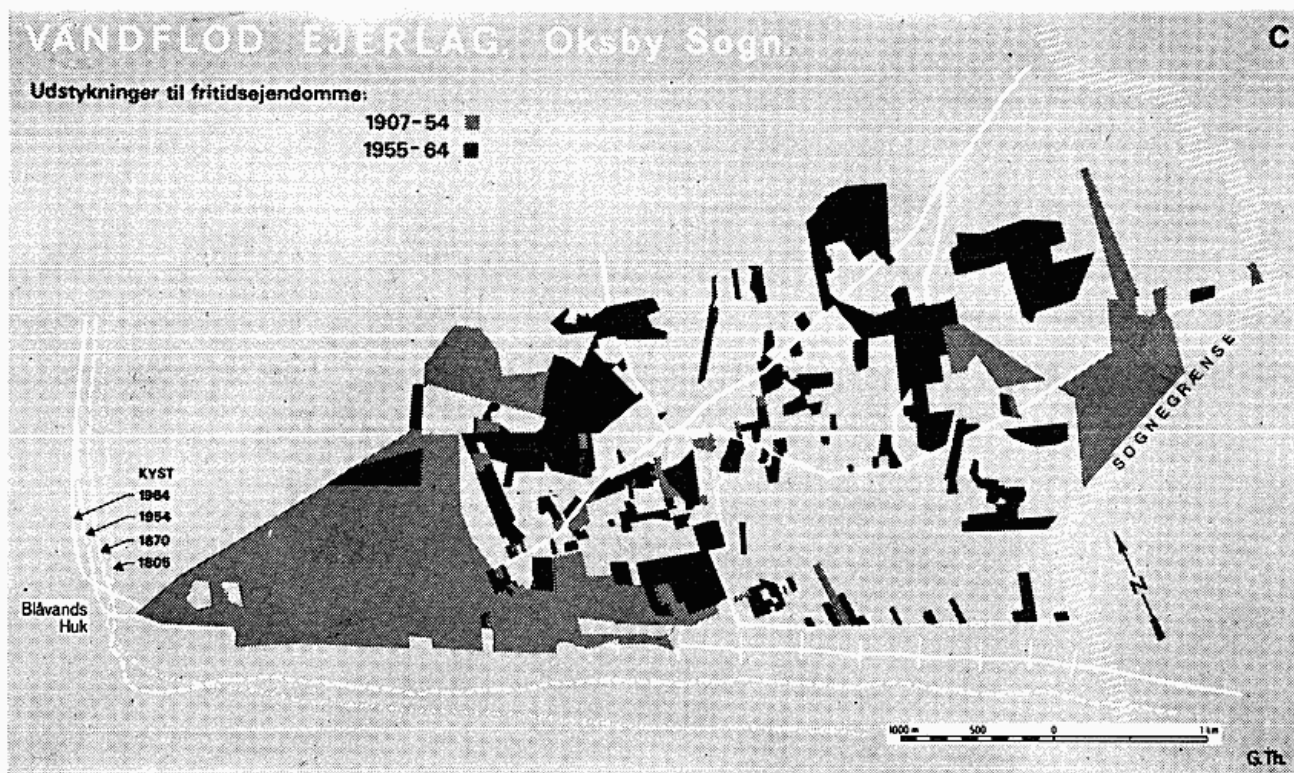
J. Olsen (1911): »Som Gæsternes og Forlystelsernes Antal øgedes paa Fanø, begyndte Folk at søge andre Steder hen ---, de lejer sig ind i Bøndergaarde, Husmandslejligheder, Kroer og lignende, i Blåvand skal have været 300 Badegæster, og nu er de begyndt ogsaa at drage til Vejers og Henne ---, flere kendte Mænd baade fra Øerne og Jylland har købt Byggegrunde mellem Klitterne herude, hvor enkelte har opført og flere agter at opføre Sommerhuse«.

En samtale med rektor, frk. I. Hasselriis, februar 1971 bekræfter dette. »Min far lejede os i flere år ind hos gårdejer Mortensen, og hele familien var så glad for Blåvand, at far besluttede at bygge. Det må have været i 1907 ---« (fig. 6 A). Det var på 22 D. 22 E opgives at være bebygget i 1907 og 22 H i 1909 eller 1910. Husene er med hensigt lagt godt 250 m fra havet. I dag ligger de umiddelbart inden for højvandsklinten.

300 sommergæster i 1911 tyder på, at de fleste gårde foruden kroen har haft flere hold gæster.

Kroen. Fru Kallesen, tidligere værtinde på kroen, fortæller og bekræfter dermed pastor Fr. Ashlunds beretning: »Mine forældre byggede kroen 1878, der var plads til 40 gæster, men i højsæsonen lejede vi værelser på de fleste af gårdene i selve Blåvand. På den måde kunne vi betjene 70 gæster. 1923 købte min mand og jeg »Strandgården« og havde pensionat og lidt landbrug der. Dengang var der yderligere to pensionater i Blåvand. 1938 solgte vi »Strandgården« og overtog kroen. Under krigen var hovedparten af kroen okkuperet af tyskerne. Efter krigen udvidede vi og forbedrede, så vi kunne have 60 gæster. Vi havde desuden blandet landbrug. 1962 afstod vi kroen

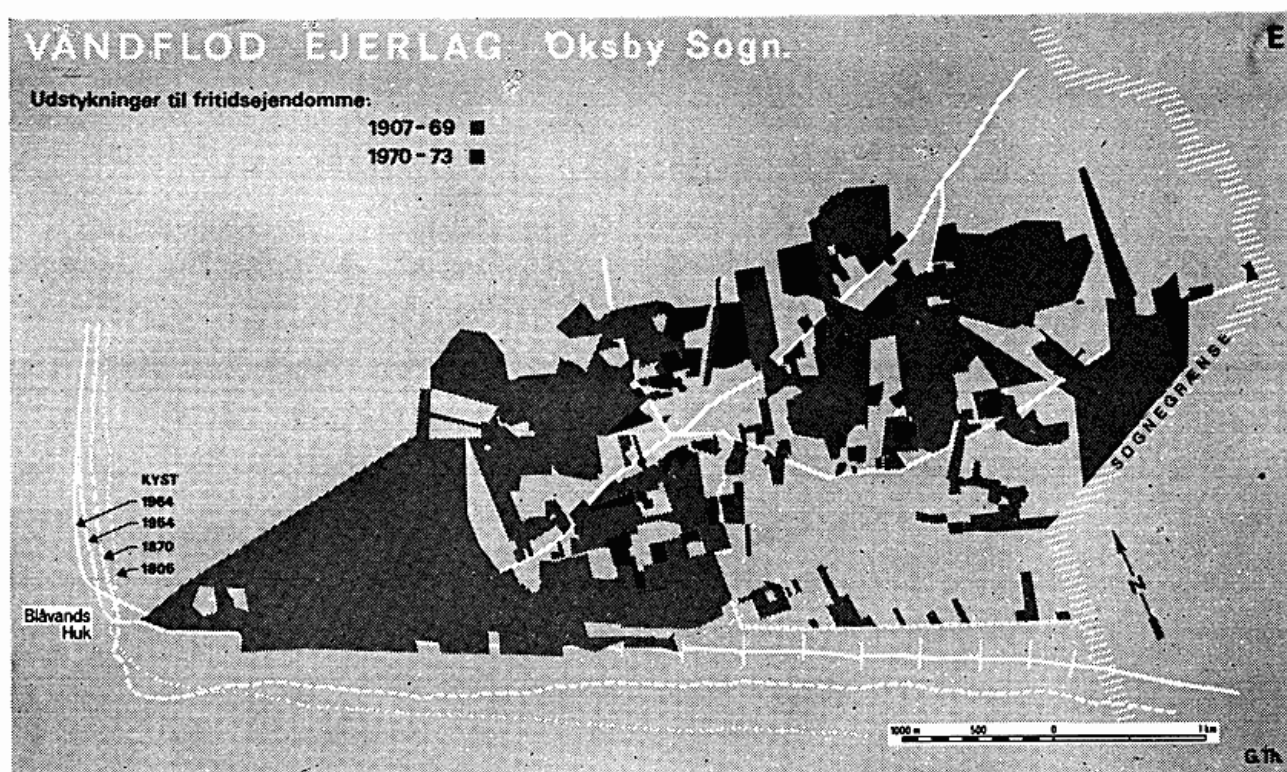

Fig. 5. The parceling out of plots for summerhouses 1907-1973.

og byggede huset her. Vi har udstykket en del af vore jorder til sommerejendomme».

Der findes ingen pensionater i Blåvand i dag.

Sommerhuse og fritidsboliger. Ved hjælp af kort og fly-fotografier, ved samtaler med beboerne og ved iagttagelser på stedet er markændringerne blevet fulgt op til 1954. Det er konstateret, at landbrugsarealet, bortset fra selve Blåvand, har ligget nogenlunde fast.

Betragter man flybilledet fra 1964, vil man derimod iagttage mange ændringer. 1954 var der 96 sommerhuse i Vandflod ejerlag. 1964 er tallet øget med 263, og mange af dem ligger på tidligere landbrugsjord, en del selvfølgelig også i klitterne.

Denne pludselige ændring hænger nøje sammen med hele den økonomiske udvikling efter 2. verdenskrig. Gode indtjeningsmuligheder, pengerigelig, øget fritid og mobilitet – bilen er næsten hvermandseje – skaber behov for både sommerhuse og fritidsboliger i rekreative områder.

Blåvand er et område med store kvaliteter i så henseende, nu da afstanden er blevet en faktor af underordnet betydning. Stranden og vandet er første classes – bred sandstrand, godt salt vand med hurtig udskiftning. Forureningen, tidens svøbe, har dog også i en periode sat sit præg her, selv om der ikke primært findes forureningskilder af større art i området. Det kan nævnes, at Esbjerg-

Vardes spildevand fra Grådyb føres op i området med den nordvestgående ebbestrøm. Hertil kom i perioden 1962-73 Grindsted Værkets benyttelse af Kærgaard Plantage til udlosning af spildevand.

Her er rigeligt med strandplads og store friarealer i klit, plantage og på hede, så behovet for ensomhed, motion og naturiagttagelse kan tilgodeses.

Tilgængeligheden med offentlige transportmidler anses i dag for lidt besværlig, selv om den – i relation til situationen for 100 år siden – må siges at være fremragende god med forbindelser 3-5 gange i døgnet. Det spiller dog ingen større rolle, da nok mere end 90 % af turisterne kommer i egen bil ad gode, moderne, trafikregulerede bilveje.

Her var længe billige grunde til købs, men fra 1965 har priserne været støt stigende.

Sommerbyens udvikling. Ved hjælp af Matrikeldirektoratets kort og protokoller samt tinglysningsprotokollernes oplysninger har takten i nyudstykningskunnet registreres. I Ligningsdirektoratets 13., 14. og 15. almindelige vurderinger fra 1965, 1969 og 1973 kan alle sekundære boliger udskilles. Betegnelserne sommerhus, feriehus, fritidshus og weekend-hus er ikke klart definerede begreber i denne forbindelse. Sekundær bolig er pr. definition i bygningsreglementet en bolig, der alene anvendes til beboelse (natophold) i sommerhalvåret, d.v.s. i tidsrummet

fra 1. april til 1. september, og uden for dette tidsrum kun til kortvarige ferieophold, weekends og lignende.

1910. Følger vi udviklingen gennem medfølgende kort (fig. 6 A), ser vi, at alt, hvad der er sket før 1910, er bygning af tre sommerhuse, heraf to grundmurede sommervillaer i to etager, den ene med tegl- den anden med stråtag, fig. 7. De blev af sikkerhedsgrunde lagt godt 250 m fra kysten. I dag ligger de umiddelbart inden for højvandskintnen. Det tredje sommerhus var mere beskedent af træ med tagpap. Alle tre står der endnu.

I 1910 overgik det første helårshus, et »sted«, til sommerhus, fig. 8. Af ejerne til disse fire huse var to (= 50 %) hjemmehørende i Varde, én i Århus og én i København.

1911-1931. I tiden 1911-31 foregår der mange udstykninger i Blåvand. Der bygges 15 sommerhuse, og 7 ejendomme – alle i Blåvand – overgår til sommerbolig. »Vestgården« blev 1918 købt af en mand i Odense. Han udstykkede en del af dens jorder i grunde på mindst 2 tdr. land. På nogle grunde er husene blevet bygget på lejet jord, og udstykningen har først fundet sted senere. I gården indrettede han en udlejningslejlighed foruden sin egen sommerbolig, og efter krigen byggede han to udlejningshuse af materialer, tyskerne efterlod.

Endnu er der kun udstykket jord og solgt ejendomme til sommerbrug i landsbydannelsen Blåvand og de tilgrænsende områder ved Hvidbjerg. Det er københavnerne, der dominerer med 59 % af de nye sommerhusejere.

1932-1954. Denne periode (fig. 6 B) kan deles i tiden op til 1940 og tiden efter krigen, 1945-1954. I den første periode fortsættes udstykningerne, især i Blåvand. Tre ejendomme bliver sommerboliger, og der bygges yderligere 16 nye sommerhuse her. Ved Hvidbjerg bygges tre, i Sønderby fire samt et i Tykby. Det giver ialt 27 nye sommerboliger. Efter krigen får 1 ejendom i Vandflod, 2 i Blåvand, 1 i Sønderby, 2 i Tykby, 1 i Øster Oksby og 1 ved Grønbjerg sommerstatus. Desuden bliver der bygget 35 nye sommerhuse, flest i Blåvand, men Tykby ved Hvidbjerg får også en del huse. Det er stadig de strandnære grunde, der bliver solgt.

Københavnerne fører stadig som ejendomskøbere, nu udgør de dog kun 25,7 % af sommerhusejerne. Varde er kommet godt med med 21,4 %, og esbjergenserne er også begyndt at opdage Blåvand (12,7 %), men 33 % af sommerhusejerne kommer fra det iøvrigt nærmeste Jylland mellem Ribe, Kolding, Vejle og Varde.

På 11 A blev 1918 udmatrikuleret en del små grunde, og i 1934 blev en del af grundene solgt. De blev imidlertid opkøbt af sommerhusejere, der ikke ønskede at få mange små sommerhuse i nærheden af deres strand. Den yderste række grunde blev ikke solgt. De fleste af disse grunde ligger nu i havet!

1955-1964. I 1954 var der ialt 96 sommerejendomme, men så begynder udviklingen at tage fart. I 10-årsperioden får 18 ejendomme sommerstatus: 2 i Vandflod, 3 i Blåvand, 9 i Tykby, 3 i Øster Oksby og 1 i Nørre

Oksby. Én er købt for at have et stort areal ubeskåret, en anden er derimod købt med udstykning for øje, den er blevet indrettet til udlejning, og i 1971 er der udstykket 30 grunde herfra, deraf er de 24 bebygget i 1973. (Fig. 6 C).

Der bliver i denne periode bygget 247 sommerhuse, mange i Blåvand, Sønder Oksby og Tykby, nogle i Vandflod, Øster Oksby og i engene øst for Hvidbjerg. Byggeriet i engene stod dog kun på i en kort periode, da der på grund af oversvømmelsesfaren blev udstedt byggeforbud her. Det er siden stormene 1965 blevet håndhævet. Der er desuden i denne periode udstykket og solgt mange byggegrunde; også landbrugsjorden begynder man nu at udstykke, fx i Tykby.

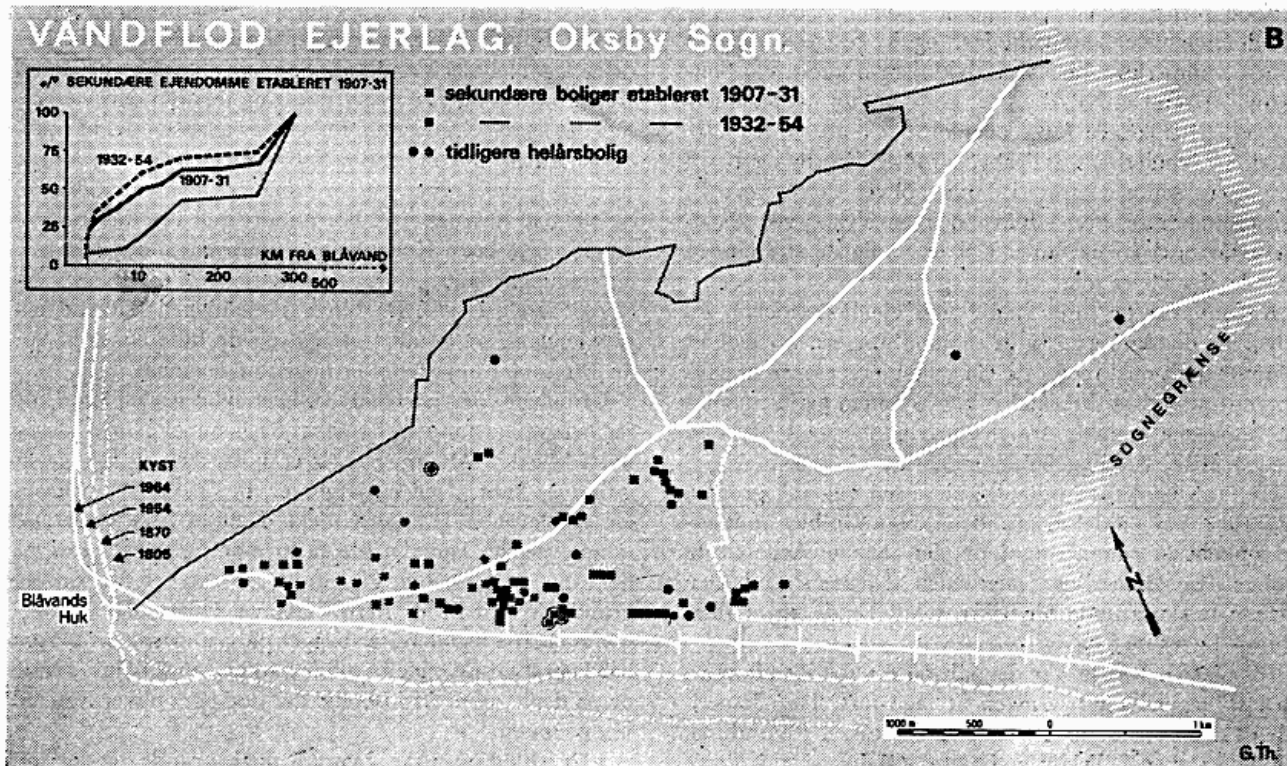
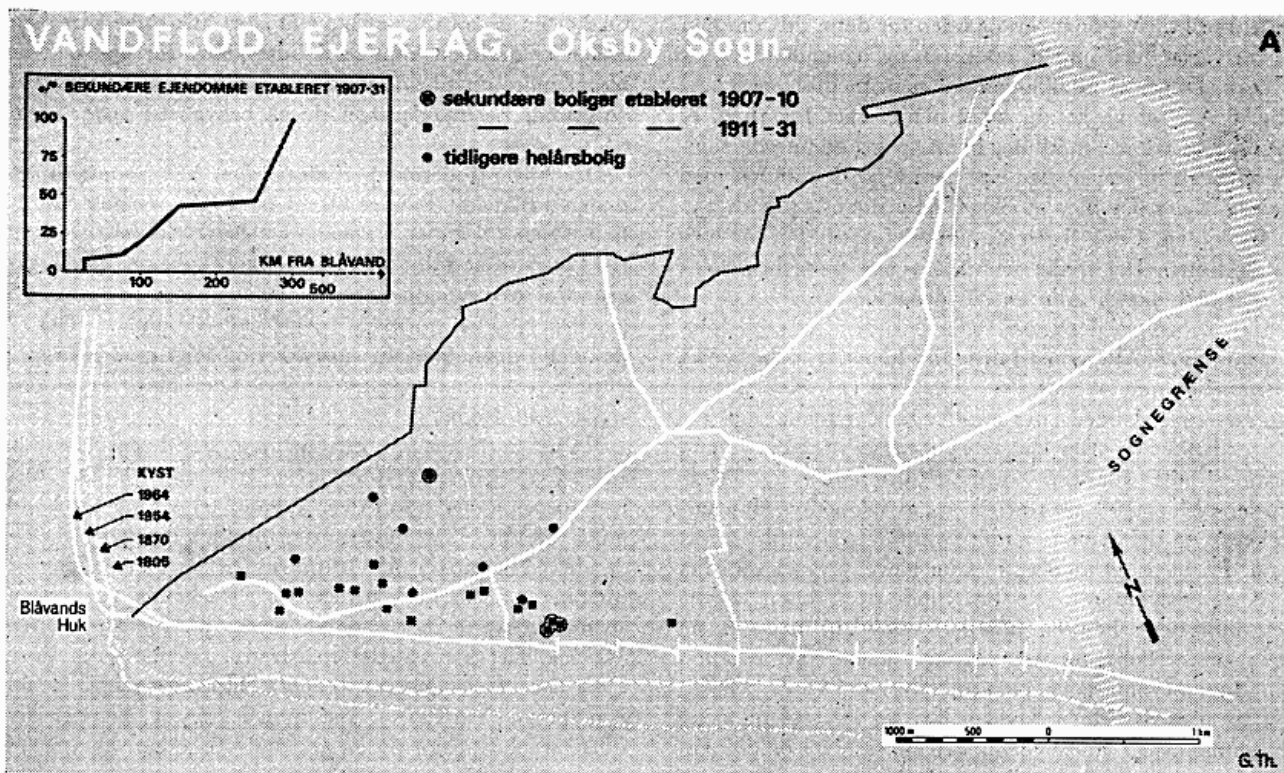
Nu er det især folk fra Esbjerg, der bygger herude (28,2 %), og Varde følger efter med 15,2 %. Det førnævnte »opland« tværs over Jylland tegner sig for knap 30 %. Det er bilen som transportmiddel, der gør sig gældende. Man ønsker fritidshuse inden for rækkevidde af hjemmet, så husene kan benyttes i weekends, og det må skønnes at være inden for en radius på 100 km, måske 150 km. Det kan således registreres, at 79,9 % af disse ejere bor mindre end 100 km fra Blåvand og 89,4 % inden for 150 km herfra. Bor man i Esbjerg, betyder det også meget, at man på en god halv time kan komme til Blåvand. Tidligere var Fanø esbjergenserens foretrukne sommerland, men Blåvand kan nås, uden at man behøver at være afhængig af en færge, som i bilalderen har særlige reservations- og pladsproblemer.

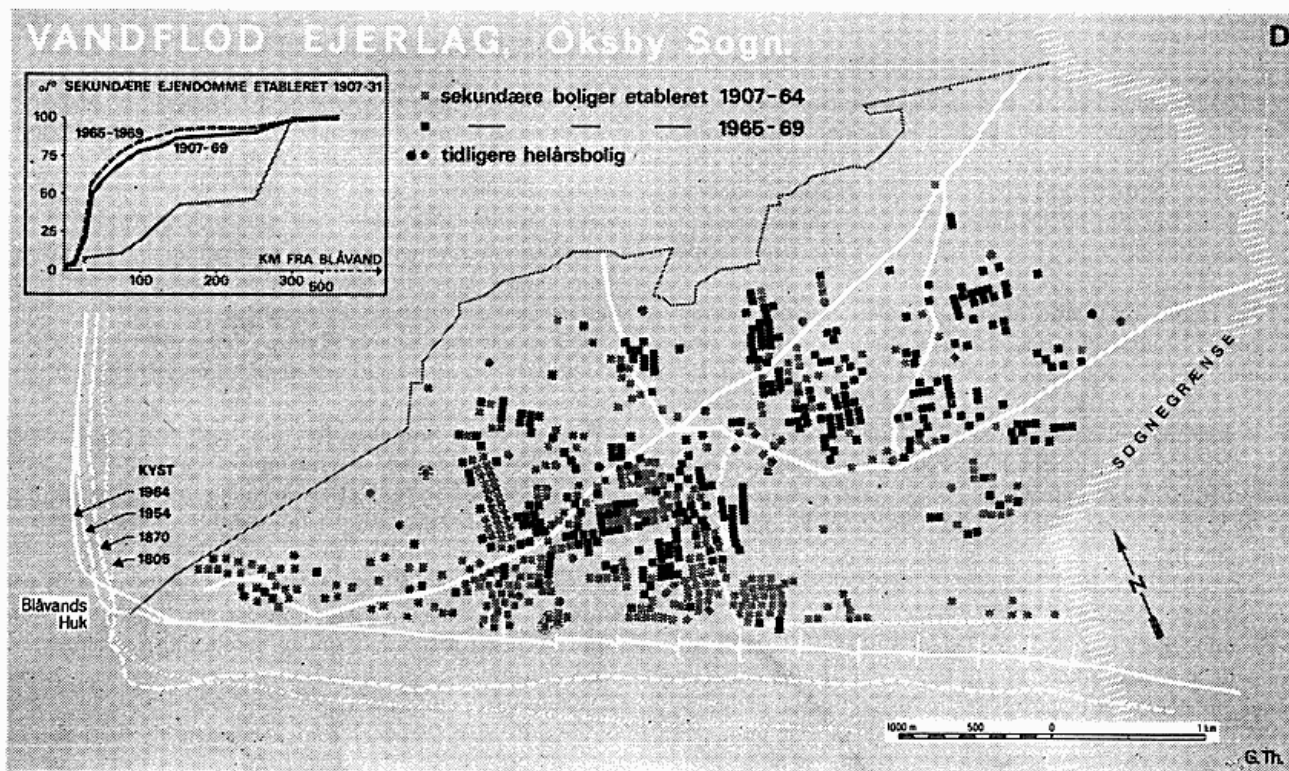
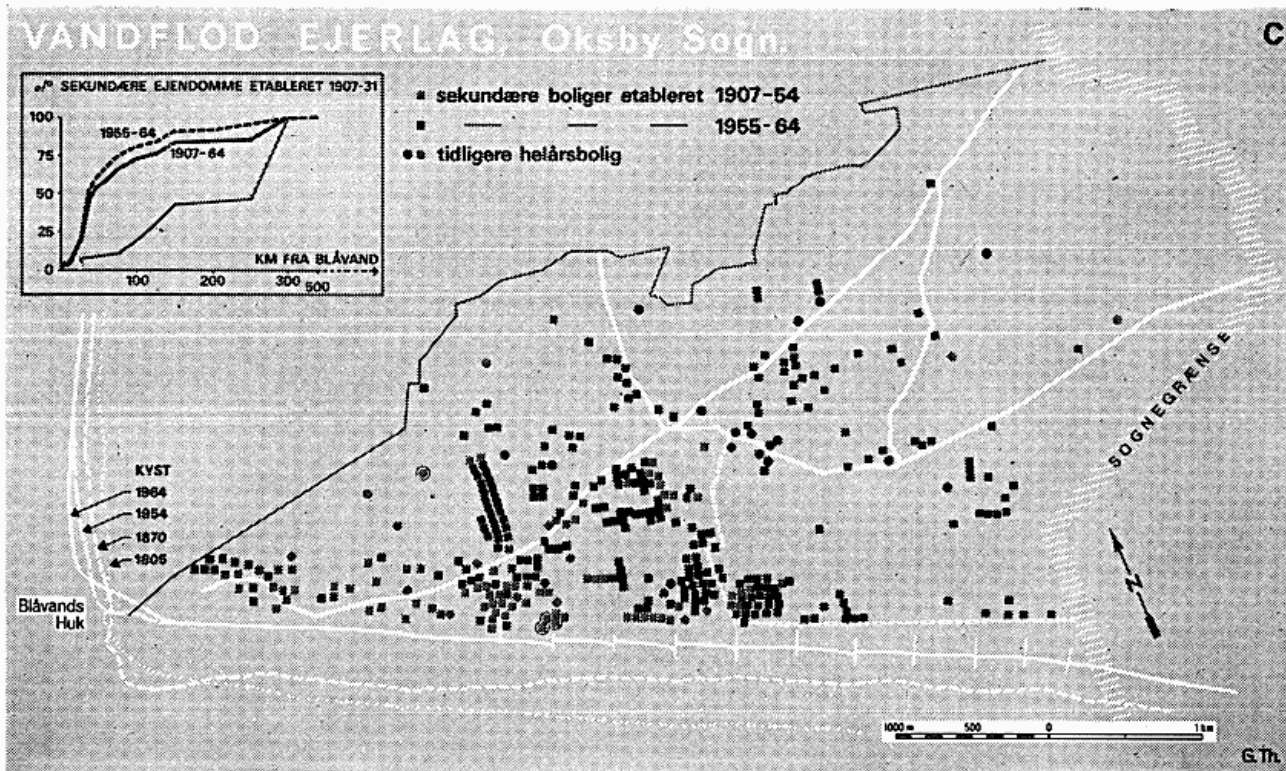
1965 (fig. 6 D) tegner sig for 41 nye fritidsejendomme, hvoraf 13 er i Blåvand og 15 i Tykby, mens resten fordeles sig mellem Vandflod, Sønderby og Øster Oksby. Der er udstykket 126 nye grunde, og selv om den væsentlige del ligger i klitterræn, forsvinder atter en del af landbrugsjorden. Det er stadig Esbjerg (29,2 %) og Varde (17,1 %), der tegner sig for størst antal nye fritidshuse, og 78 % af husenes ejere bor mindre end 100 km fra Blåvand, 9,8 % bor i København – storbyens indflydelse gør sig stadig gældende.

1966-1969 (fig. 6 D) bliver 1 ejendom i Blåvand fritidsejendom, og antallet af nybyggede huse stiger år for år. Mønsteret i ejerfeltet er nogenlunde stabilt.

Grundene, der udstykes, rykker mod øst og nord, de får længere afstand til havet. 1967 kommer Nørre Oksby ind i billedet. Mtr.nr. 71 bliver udstykket og mange af grundene købt af en esbjergenser, der videresælger dem. De er blevet spekulationsobjekt. Det ses flere steder, at samme person køber nogle få grunde og bygger hus på dem med salg for øje. På mtr.nr. 71 var der tale om 22 grunde, hvoraf nu de fleste er blevet videresolgt ubebygget. Køberne har derefter bygget på grundene. En person har købt 8 grunde, på de 7 har han bygget udlejningshuse og på den 8. egen fritidsbolig, der dog også bliver lejet ud i højsæsonen.

I Vandflod udstykes hvert år nogle grunde, og der kan

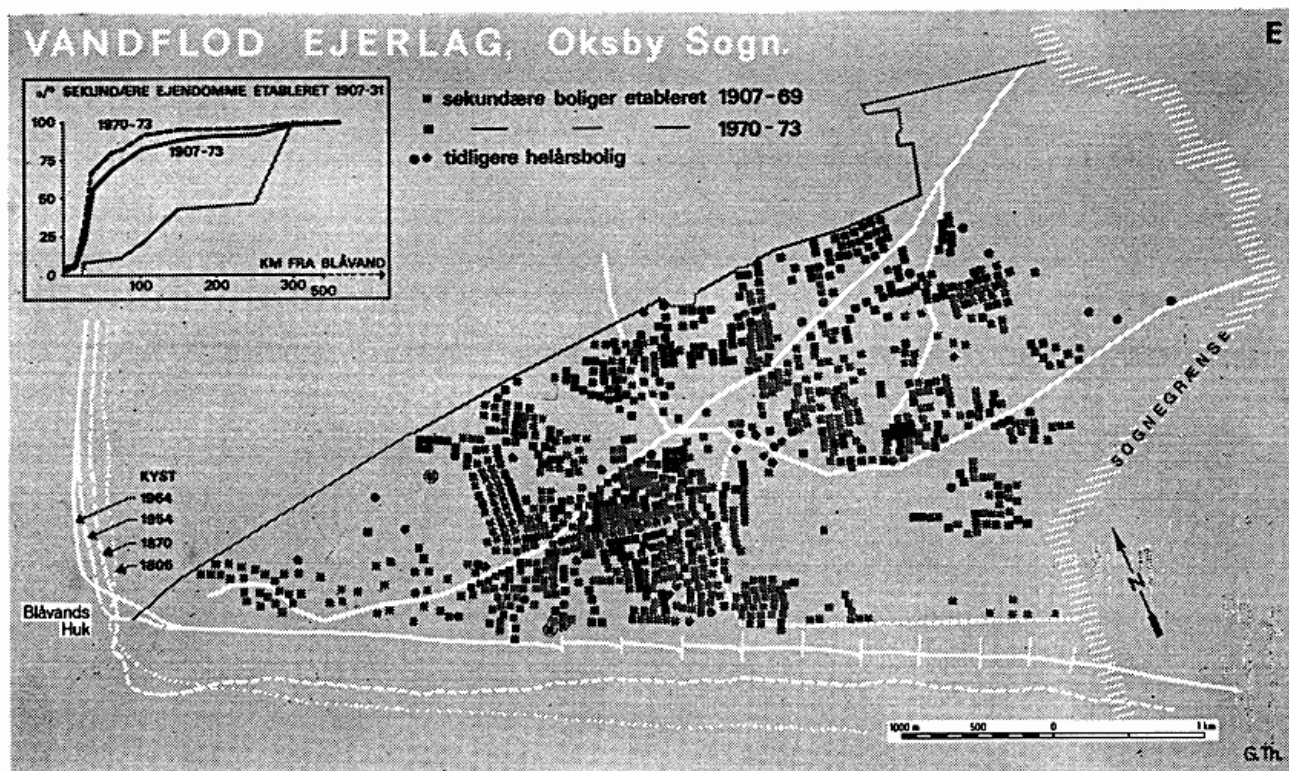

Fig. 6. Construction of summerhouses and change of residential houses into summerhouses, 1907-1973. New summerhouses 1907-1969. New summerhouses 1970-1973. Summerhouses, former permanent residences.

stadig findes byggegrunde også i de gamle sommerhusområder. Flere marker inddrages til byggegrunde, og enkelte af de store grunde deles; ejerskift eller generationsskift og de stigende skattebyrder er medvirkende årsager hertil. Ved udstykning rejser man kapital til modernisering eller til bygning af nye huse med salg eller udleje for øje. Undersøgelsen er fulgt op i 1971 og 1973 (fig. 6 E), der er gjort rede for alle udstykninger til og nyetableringer af sekundære ejendomme i dette tidsrum. Endnu tre gamle ejendomme har fået sommerstatus.

Den fremadskridende udvikling inden for udstykning af grunde til og bygning af sekundære ejendomme er søgt afbildet på kort for perioderne 1907-(10)-31, 1932-54, 1955-64, 1965-69 og 1970-73 (fig. 5 A-E). Tidsinddelingerne har måttet afpasses efter kortudgaverne fra 1910, 1931 og 1954, efter luftfotos fra 1964 og efter egne rekognosceringer i årene derefter.

For hver periode viser et kort (fig. 5 A-E) med udfyldt, sort signatur de matrikler, der er nyudstykket til sekundær ejendom, heri indbefattes også ældre matriklers overgang til sekundær ejendom.

Et andet kort viser - ligeledes med udfyldt, sort signatur - de nye sekundære ejendomme, der indbefattet de ejendomme, der har ændret status til sekundær ejendom (fig. 9). På disse kort er indsat et diagram, der viser det relative antal ejere af fritidsejendomme, der bor i en given

afstand fra Blåvand eller nærmere derved. Dette skulle sætte os i stand til at følge ejerfeltets forskydninger gennem tiden. (Fig. 6 A-E).

For følgende perioder er det, der tidligere er vist givet med gråtone, mens nyudstyknings (evt. videreudstyknings) og nye sekundære ejendomme står i sort.

Ved afbildningen af de sekundære ejendomme har det været umuligt at afbilde dem alle inden for det dertil udstykkede areal, men når man sammenholder ejendomskortet med kortet over de udstykkede arealer, bliver man klar over ejendommens beliggenhed.

Ved enkelt logaritmisk afbildning (fig. 10) viser det sig, at etableringen af sekundære ejendomme er eksponentielt voksende.

Arkitekternes prognose for Blåvand er 2000 fritidsboliger. Fortsættes der i samme tempo som hidtil, vil dette mål være nået i 1979. Det er dog ikke utænkeligt, at der kan ske ting, der pludseligt kan ændre dette billede.

Ejerfelt. I et søjlediagram er vist afhængigheden mellem antallet af fritidshusejere og deres boligs afstand fra Blåvand. Det fremgår heraf, som det var rimeligt at vente, at foruden afstanden spiller befolkningskoncentrationer i den givne afstand også en stor rolle for antallet af fritidshusejere. (Fig. 11 B).

Afstanden er beregnet som afstanden til Oksbøl (12 km) + luftlinieafstanden derfra, da vejen til Blåvand fra

Fig. 7. De tre første sommerhuse i Blåvand, bygget 1907-1910.
Fig. 7. The first three summerhouses at Blåvand, constructed 1907-1910.

den øvrige del af Danmark naturligt går gennem Oksbøl. Den vej, der skal tilbagelægges, er noget længere, men skal man finde en sandsynlig faktor at forlænge afstandene med, bliver forholdet mellem de enkelte afstande dog det samme. Skal der anvendes forskellig faktor inden for forskellige zoner, fx afhængig af transport over vand eller overnatning undervejs, vil det i alle tilfælde blive et meget usikkert, måske subjektivt skøn, så derfor anvendes de ovennævnte afstande - 12 km + luftlinie fra Oksbøl - som parameter for de vanskeligheder, der skal overstås for at nå målet, fritidshuset i Blåvand.

For at finde disse afstande er ejernes hjemsted indført på et kort (fig. 11 A) forsynet med afstandscirklér fra Oksbøl. Afstanden mellem cirklerne er gjort noget afhængig af de byer, der leverer fritidshusejerne, således at Esbjerg-området er blevet skilt fra Varde-området og fra Bramminge-området.

For at få et indtryk af ejerfeltets forskydninger i tidens løb er der for de enkelte tidsintervaller tegnet sumkurver (fig. 6 A-E). Heraf ses, hvor mange procent af de ejere,

Fig. 8. Tidligere helårshus, siden 1910 sommerhus.
Fig. 8. Since 1910 summerhouse, former permanent residence.

der har etableret sommerejendom i det pågældende tidsrum, der bor nærmere ved eller i en given afstand fra Blåvand.

Det fremgår heraf, at Varde inden for 25 km grænsen og især Esbjerg inden for 35 km grænsen tegner sig for voldsomme stigninger i antal sommerhusejere efter 1955. Vejle, Kolding, Haderslev inden for 100 km grænsen viser også støt stigning.

Zonen fra 12-100 km kan kaldes fritidshusejer-zonen. Her bor de ejere, der anvender husene mest muligt i sommerferie, småferier og weekends, ja måske endog på gode aftener.

Indtil 150 km fra Blåvand er der også en jævn stigning. Dette er zonen, der indeholder de store danske byer Århus og Odense, og det er især Odense, der præger billedet, hvilket er ret naturligt, da Århus inden for samme afstand har adgang til hele Vestkysten fra Blokhus til Blåvand, mens Odenses nærmeste Vesterhav er ved Blå-

Fig. 9. Tidligere aftægtshus, sommerhus siden 1955.
Fig. 9. Former farmers' pensioner's house, since 1955 summerhouse.

vand og Vejers. Odenses strandadgang på Fyn må kunne sidestilles med Århus' adgang til Kattegat på Djursland og ved kysten syd for byen til Hov. Inden for 150 km's afstand kan weekend-ophold også motiveres, men de bliver knap så hyppige.

Følger man kurverne, fremgår det, at det kun er ganske få huse, der anskaffes af folk, der bor mellem Odense og København. Storbyen København præger dog billedet, især i de første år, hvor folk, der boede uden for København havde særdeles let adgang til rekreative områder. For hele perioden tegner København sig for 9 % af husene, og hvert år bygges der nogle få sommerhuse af københavnere, men nu bliver der tale om et feriehus, som foruden i sommerferier eventuelt anvendes i større ferier, påske-, efterårs- og måske juleferier. Nutidens moderne bekvemmeligheder som fx isolation af husene og elektrisk opvarmning har gjort anvendelse af ferie- og fritidshuset attraktivt året rundt.

Ejere, der bor længere væk, omfatter en dansk læge i Sverige, 3 tyske ejere og 2 ejere på Grønland. Disse sidste

er nærmest som et kuriosum sat på med den lange afstand, da de jo vitterligt bor meget langt fra sommerhuset, men dette er nok i realiteten deres danske bolig.

Kurven for perioden 1955-1964 nærmer sig stærkt kurven for hele perioden til og med 1969. (Fig. 6 A-E).

De enkelte kurver fra 1965-1969 viser meget tydeligt, at det er de nærboende, som bygger fritidshuse.

Husene skifter ejer

Blandt ejerne er mange med tilknytning til Blåvand, og disse og esbjergensere køber flere af de gamle ejendomme, når de bliver til salg.

»Regine«, der var i københavnerje i knap 50 år, blev 1962 solgt til en esbjergenser. »Vestgården«, der 1918 blev købt af en odenseaner, har fra 1949-67 været ejet af en københavner, men blev i 1967 købt af en mand fra Esbjerg og er nu solgt til en mand fra Oksbøl, og »Lyngtoften«, der i 50 år har været københavner-sommerbolig, blev 1969 købt af en fabrikant, der er en søn fra »Tane«, og hans mor blev født på »Lyngtoften«. Han har nu indrettet sig en fritidsbolig der, foruden 3 udlejningslejligheder, og desuden er noget af jorden blevet udstykket til fritidsbebyggelse. En dejlig gammel Blåvand-gård er ved ejerens død 1970 solgt til sekundær bolig.

Feriehuse (sommerhuse)

91 af husene opgives at være feriehuse, der ikke udlejes og kun anvendes i længere sammenhængende perioder. 43 af ejerne til disse bor i København og 25 mere end 100 km fra Blåvand. De øvrige af disse huse ejes hovedsagelig af nærmere boende mennesker, der tilbringer hele sommeren i Blåvand.

De huse, der ikke lejes ud, stod i lange perioder og flere år i træk tomme, når man kom forbi.

Nogle huse er bygget med udlejning for øje, mens andre lejes ud en kort tid for at dække udgifterne ved huset ind. I 1969 blev ca. 350 af 686 huse lejet ud, men tallet svinger selvsagt fra år til år, og grunden kan enten være ejerskifte eller behov for ekstra indtægter.

Udlejning af sommerhuse

1969 blev 354 af 686 huse lejet ud, d.v.s. 52 %. Hvordan

Tabel 5. Udlejning af sommerhuse i Blåvand. 1969.

Byggeår	Antal huse	%	U d l e j e s		U d l e j e s i k k e	
			Huse	% af årgangens huse	Huse	% af årgangens huse
1907-54	94	9,3	33	35	61	65
1955-64	260	38,2	135	52	125	48
1965	40	6,2	22	55	18	45
1966	55	9,9	35	63,5	20	36,5
1967	68	11,0	39	57,5	29	42,5
1968	71	13,6	48	67,5	23	32,4
1969	98	11,9	42 (62)	43,0 (63,0)	56 (36)	57,0 (37,0)
I alt	686	100,1	354	52	332	48

Table 5. The letting out of summerhouses, Blåvand 1969.

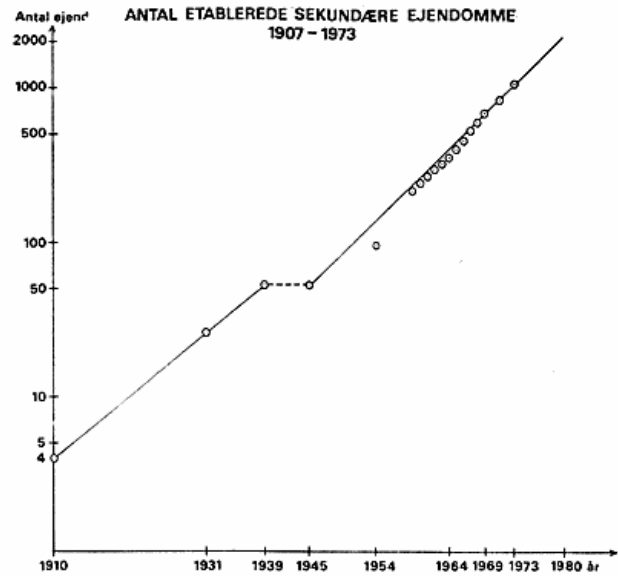

Fig. 10. Number of summerhouses 1907-1973.

fordeler disse 52 % sig mellem de forskellige årgange af huse?

Vi ser, at det er de nye huse, der lejes ud. Ser vi på beliggenheden, er det især husene i det oprindelige Blåvand, der ikke lejes ud. Det er ikke kun, fordi det er gamle huse! Det drejer sig om indstillingen til problemet hos de gamle sommerhusejere. Dertil kommer, at mange af de nye huse bliver bygget med indtjening for øje. Tallene for 1969 er noget misvisende, fordi en del af husene er under opførsel, og om nogle blev der sagt, at de næste år ville blive lejet ud. 42 huse blev lejet ud, men det er sandsynligt, at mindst 62 huse er beregnet dertil. Fortsætter udviklingen, som den er begyndt, vil procenten af udlejningshuse sikkert stige yderligere. 1969 tilhører 21 af udlejningshusene den stedlige befolkning, 1973 er tallet 41, men den har også set andre indtjeningsmuligheder - udlejningslejligheder.

Der har været kontakt med 523 lejerfamilier (for nogle fås vedkommende er oplysningerne dog givet af udlejer), af de adspurgte var 20 % danske, 78 % tyske og 2 % udlændinge iøvrigt. Det viser med al tydelighed, at Blåvand er en af Vesttysklands feriemuligheder. Vil vesttyskerne til stranden, har de meget få muligheder i eget land: Østersø-kysten ved Lübeckerbugt og Kielerbugt og Nordsøen på de frisiske øer samt ved Sct. Peter. Alle disse steder er der på grund af den store tyske befolkningsmasse overfyldt i ferietiden. Andre muligheder er Holland, Belgien eller Middelhavet. I Holland og Belgien er der lige så overfyldt som i Slesvig-Holsten, men kører tyskerne til den danske Vesterhavskyst, er der - som fx i Blåvand - store friarealer på strand, i klitter og inde i landet til deres rådighed.

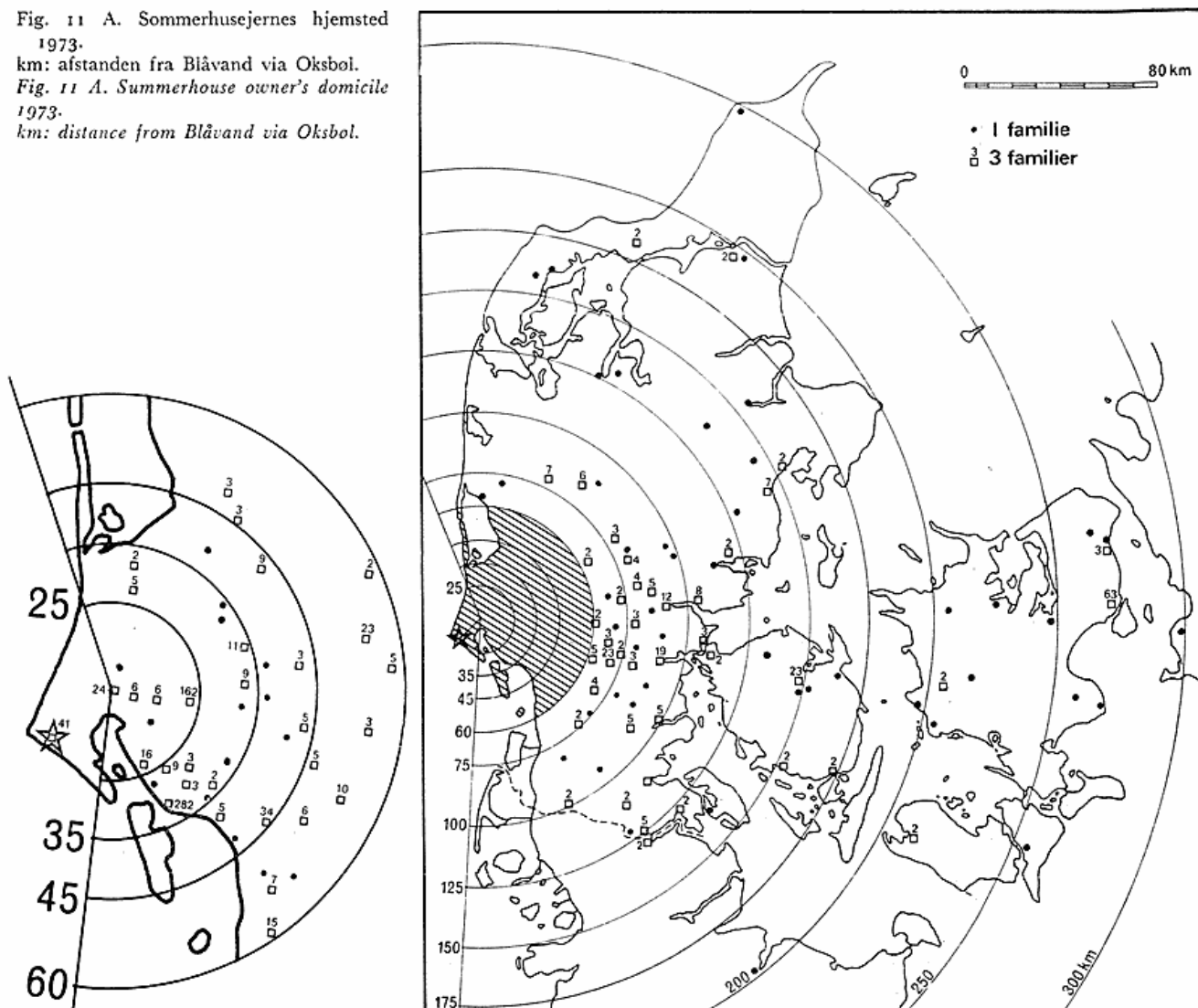
Kører man ved Blåvand til stranden en sommerdag, vil

Fig. 11 A. Sommerhusejernes hjemsted 1973.

km: afstanden fra Blåvand via Oksbøl.

Fig. 11 A. Summerhouse owner's domicile 1973.

km: distance from Blåvand via Oksbøl.

man med undren erfare, at ved alle nedkørsler ligger folk tæt på stranden, men for den, der foretrækker det, er der fri strand nok, blot man vil bevæge sig et par hundrede meter til fods.

Strandkvalitet, vandkvalitet og pladsforhold og dertil kommer valutafordele – der er meget, der taler til gunst for et ferieophold i Danmark.

Hvorfra i Tyskland kommer turisterne? De kommer fra hele Tyskland, især dog fra de tætbefolkede distrikter.

Lejerfeltet

Der er på tilsvarende måde som ved ejerfeltet lavet et kort over lejerfeltet (fig. 12 A).

Der er den forskel, at dette ikke afbilder den totale lejermængde, men et meget tilfældigt udsnit. Der er i 1969 taget interviews i tiden fra 1/6–5/9 og forsøgt kontakt med alle huse. Det medførte, at man under opsam-

ling af de manglende huse er kommet arealet igennem adskillige gange. I nogle huse, hvor der var kommet nye lejere, er besøget gentaget. Da ferien i Tyskland er fordelt således, at den falder senere for de sydlige egne end for de nordlige, er der også opnået kontakt med udsnit af alle kategorier, da undersøgelsen har strakt sig over så langt et tidsrum. Der er sikkert tale om et »random sample«, som kan anvendes til analyse af lejermængdens fordeling.

For de danske lejeres vedkommende viser det sig, at det er de samme byer, der leverer både flest ejere og flest lejere. Mange lejer ud til bekendte, de samme fra år til år, og en del lejer kun ud til bekendte. (Fig. 12 B).

Der er dog kun 102 danske lejerfamilier blandt de adspurgte 523 familier.

Den overvejende del af lejerne er tyskere, og de kommer især fra de store befolkningskoncentrationer i indu-

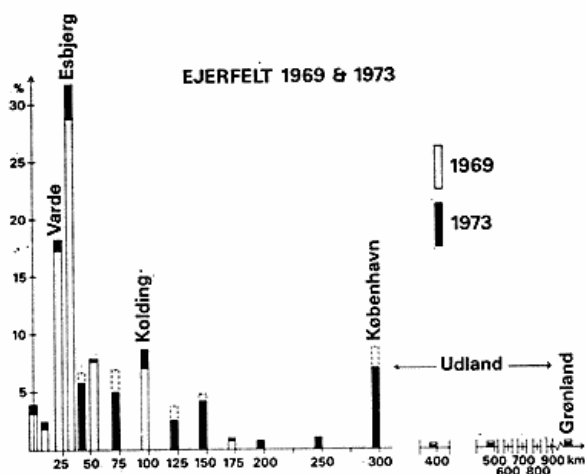

Fig. 11 B. Sommerhusejernes hjemsteds afstand fra Blåvand.
 Fig. 11 B. Distance of domicile from Blåvand.

striområderne. Af ialt 408 tyske familier kommer den overvejende del fra Hamburg, Rhin-Ruhr området, Berlin og Central-Tyskland med Hannover og egnen omkring Bielefeld som hovedleverandører (fig. 12 A).

120 af familierne har været her før, deraf 38 familier mere end 3 gange og enkelte familier 10, 12 og 13 gange; de bestiller opholdet til næste sommer, mens de er på stedet.

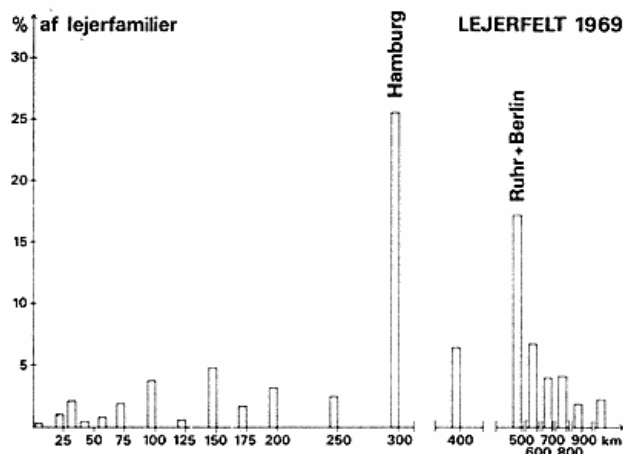
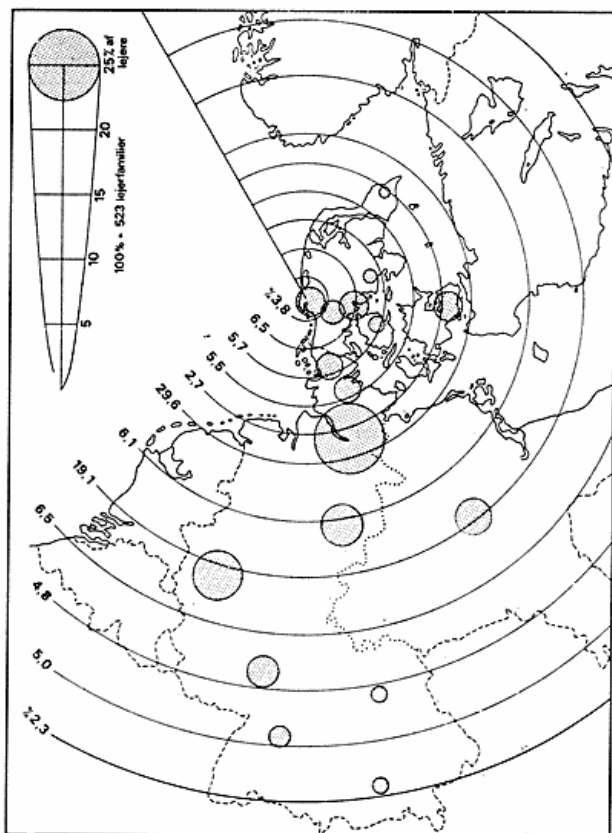

Fig. 12 B. Lejernes hjemsteds afstand fra Blåvand. 1969.
 Fig. 12 B. Distance of tenants domicile from Blåvand.

Udlejning iøvrigt. Flere af de gårde, der har opgivet eller indskrænket landbruget, indretter sommerlejligheder i udbygninger eller aftægtsbygninger. Det gælder i 1969 8 gårde med 14 lejligheder. Endnu 5 lejer lejlighed ud, og 9 lejer værelser ud. Det giver ialt 22 udlejere med tilsammen 200 senge. Det vil uden tvivl være muligt at etablere endnu nogle stykker.

Det er karakteristisk, at her ingen pensionater er. Der fås dog enkelte værelser med morgenmad.

Egentlige moteller med cafeteria findes ikke, men 1969 byggedes en ejendom med 8 udlejningslejligheder med køkken og bad og desuden bolig til ejeren.

En gård blev 1966 købt til helårsbolig. Man har i udlængen indrettet 4 udlejningslejligheder med køkken og bad. Siden har ejeren i 1968 bygget 5 udlejningshuse, hvert til 8 personer, og i 1969 5 huse, hvert til 5-6 personer. »Dansk Centralkontor for sommerhus-udlejning« ordner udlejningen.

En anden gård har i udlængen indrettet 2 lejligheder og 4 dobbeltværelser med fælles køkken og bad.

Som regel er alt udlejet på »motellerne« hele sæsonen, så man kan ikke løbe an på at få plads der.

Alt er indrettet på selvbetjening. Ejerne er derfor uafhængige af ustabil og dyr hjælp. Lejerne får det billigere, men må selv gøre rent og aflevere lejligheden rengjort ved afrejsen.

Enkelte af beboerne klarer udlejningen af værelser eller

Fig. 12 A. Lejernes hjemsted 1969, grupperet.
 km: afstanden fra Blåvand via Oksbøl.
 Yderligere er 62 lejerfamilier fra Vesttyskland, 12 fra det øvrige udland og 2 fra Grønland.

Fig. 12 A. Domicile of tenants 1969, groupwise.
 km: distance from Blåvand via Oksbøl.
 In addition are 62 tenants families from Westgermany, 12 tenant's families from other countries and 2 tenant's families from Greenland.

campinghytter med skilt ved vejen. Det må være den bedste overnatningsmulighed for »chanceturister«.

Camping

En gårdejer ved Hvidbjerg har 2 campingpladser. Den nærmest stranden åbnede i 1959 med plads til 100 vogne; der er en stor detailhandel foran.

Inden for havdiget indrettede han i 1964 den næste campingplads. 1966 var der måske 100 vogne, 1969 var pladsen udvidet med større kiosk og plads til 200 vogne, 1971 var der foruden kiosken en »Spar«-købmand ved indgangen, og pladsen var atter udvidet mod nord, så den nu har plads til ca. 400 vogne. I november 1971 græssede der får og ungkreaturer på pladsen.

En købmand i Blåvand har en lille campingplads til 60 vogne. Tidligere havde han café her, men i 1968 foretrak han købmandshandelen som en sikrere og mindre problemfyldt indtægtskilde. Der er fuldt belagt på campingpladsen alle weekends og tre uger i juli.

I Øster Oksby er købt hus og indrettet en campingplads 1961. 1966 var kun halvdelen af arealet i brug. Der var en trækiosk foran med købmandsvarer. 1967 en meget større træbutik, 1968 atter stor udvidelse, en detailhandel i et grundmuret hus med store udstillingsvinduer, isbod og pølsevogn foran samt plads til 200 vogne. 1969 har man på fornemmelsen, at pladsen breder sig til alle sider, der er campister, hvor de kan anbringes. Udvidelsesmulighederne er ringe, medmindre naboer vil sælge noget af jorden nord for vejen. Syd for vejen er yderzone.

Det er karakteristisk, at det især er folk fra Esbjerg, der camperer på denne plads, og også de fleste fritidsejendomme i arealet nord herfor ejes af esbjergensere. Det har været forsøgt at uddele spørgeskemaer på campingpladserne, men p.g.a. tekniske vanskeligheder måtte tællingerne dér opgives.

Feriekolonier

Allerede 1932 blev der på 41 R oprettet en »lejr« for »Marie Jørgensens Drengeskole« i Odense. 1946 blev en gård ved Hvidbjerg indrettet til feriekoloni for K.F.U.M. og K.F.U.K. med 70 senge.

1947 blev »Kronprinsesse Ingrid's Feriehus« flyttet fra Vejers til Blåvand. Nu er her lejrskole for 40 elever og 2-4 lærere fra Sønderjylland. Den anvendes 15/5-4/7 og 4/8-15/9.

I 1964 indrettedes »Tane Hedegård« til feriehus for drengehjemmet »Himmelbjerggården«. Det er indrettet til 15 børn og 10 voksne.

Mens den sidste er beboet sommeren igennem, ses ikke megen aktivitet ved de to første. Der er i dag ikke samme behov for feriekolonier som i 1932 og 1950.

Institutionssommerhuse

Nogle institutioner har sommerhus til brug for deres personale, fx har Vejle Bank, Jydsk Telefon og Forsikrings-

selskabet »Danmark« hver et hus, som kan lejes af personalet på skift ferien igennem, og der er rift om at leje disse huse. Ligeledes har Post- og Telegrafvæsenet et hus med 7 lejligheder (40 senge ialt). Det er fuldt belagt fra ca. 15/5 til 20/9 samt i efterårsferien. Dansk Postforbund har et hus med 2 lejligheder (15 senge ialt), som er knap så godt belagt til trods for, at det kan lånes gratis.

Blåvands kapacitet

Hvor mange sommergæster har Blåvand plads til? Gennem interviews er der ialt oplyst om 3456 senge i 579 sommerhuse, hvilket svarer til ca. 4970 senge i de 833 eksisterende huse. Dertil kommer 150 senge på feriekolonier, 200 senge hos lokalbefolkningen og 60 på kroen, ialt ca. 5400 ekstra senge i en by med 350 indbyggere. Dertil kommer 4 campingpladser med plads til 760 vogne, hvor man med fuld belægning i højsæsonen kan gå ud fra, at der er mindst 3000 mennesker. Det vil sige, at befolkningen kan vokse med godt 8000 i højsæsonen, men man må regne med, at 48 % af fritidshusene står tomme en stor del af sommeren, d.v.s. 2560 senge er ubenyttede. Er man optimistisk, kan man nok regne med ca. 12 km strand med 5-6000 daglige gæster en stor del af sommeren, hvis da ikke vejret jager campinggæsterne hjem. Det må selvsagt betyde en stor øget omsætning i forretningerne, selv om også Oksbøl tager en stor del af handelen. Mange huse er lejet ud 3 gange 3 uger til tyskere. Hertil kommer selvfølgelig på gode dage talrige éndags-turister.

Udviklingens forløb

Har den udvikling, der har fundet sted, været en fri udvikling? I første omgang, hvor det var den jord, der lå nær havet og var opgivet som landbrugsjord, der blev solgt, må man nok svare ja. Men der skete det, at de første købere af 31 A og af 12 Y købte meget store arealer på 100 tdr. land, måske mere. De ville gerne have indsigt med, hvad der nu skete i Blåvand og bestemte derfor, at grunde, der udstykkedes heraf, skulle være på mindst 2 tdr. land, at der kun måtte bygges ét hus på hver grund, det måtte ikke ligge på klittop, og dets tegning skulle godkendes af grundejerne. Her findes forklaringen på, at man er fri for de mange skæmmende huse på klittoppe, som man ser det i Vejers, Grærup, Henne og på Fanø.

Denne relativt frie udvikling fortsætter indtil krigen og efter krigen, hvor landbrugsjord nær Hvidbjerg og klitterræn i Sønderby bliver udstykket. Her er grundene meget mindre, mange på 1500 m² og en del lidt større op til 3000 m². Der bliver bygget små træhuse med tagpaptag, og mange er beregnet på udlejning (fig. 13). Her er en ny styrende faktor, efterkrigstidens restriktioner, der sætter en grænse for husenes størrelse og indretning.

Efterhånden ophæves restriktionerne, og det ses på husenes kvalitet og størrelse. Måske bliver de nu bygget af sten med stråtag, men mange er store velindrettede træhuse (fig. 14) og de allerfleste med bølgeeternittag. Huse

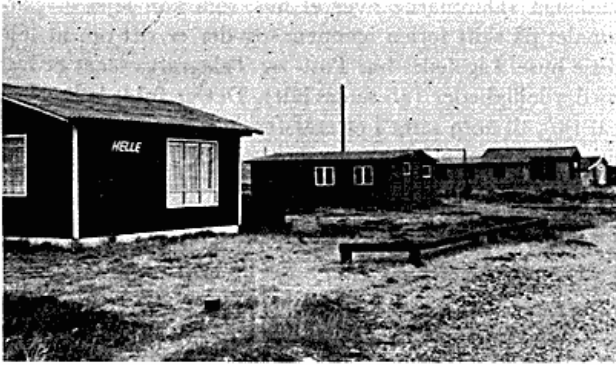

Fig. 13. Sommerhuse ved Hvidbjerg Strand, bygget i 1950'erne.
 Fig. 13. Summerhouses at Hvidbjerg Strand (sea-side), constructed in the 1950's.

på 70 m² til 6–8 personer, udstyret med elektrisk lys og varme samt alle moderne bekvemmeligheder i køkken og badeværelse blev bygget i 1968–69, de lejes ud for 105 kr. pr. dag i 1969 og stod aldrig tomme. De billigste kostede ca. 40 kr. pr. dag.

Der findes huse i alle størrelser fra 5 m² (dog kun ét) til 300 m² (også kun ét), nogle af de største huse er de forhenværende gårde.

Ser vi på størrelsesfordelingen viser det sig, at i 1969 er
 50 % af alle husene mellem 41 og 61 m²
 80 % af alle husene mellem 32,5 og 77 m²
 20 % af alle husene mellem 48 og 52 m²
 hvilket altså er den dominerende størrelse.

Man får dog det indtryk, at de nye huse gennemgående er større, derfor er der forsøgt en sammenligning med de huse, der er bygget i 1969. Af 98 huse haves størrelserne på 82, d.v.s. 84 %.

50 % af husene er mellem 51 og 66,5 m²
 80 % af husene er mellem 44 og 76 m²
 20 % af husene er mellem 55 og 61,5 m²

hvilket bekræfter, at der bygges forholdsvis flere relativt store huse nu, men det viser også, at huse større end 75 m² hører til undtagelserne.

Med landsbygelovens ikrafttræden 1/3 1961 blev Ribe amtsråd automatisk bygningsmyndighed i Ho-Oksby kommune. Man undlod at gennemføre byplanvedtægter og overlod til amtsrådet at administrere udstyknings- og byggesager. Hermed hører den fri udvikling op. Fredningsplanudvalget for Ribe og Ringkøbing amter har – i forståelse med Ribe amtsråd – udarbejdet en plan for Ribe amt, herunder også for Vandflod ejerlag. For at sikre sig, at der stadig vil være tilstrækkeligt store rekreative områder, er det nøje bestemt, hvilke områder der forbeholdes den fastboende befolkning, hvilke områder der må udbygges med fritidsboliger, og hvilke områder der er klitfredet. Planer for veje og parkeringspladser til endags-turister foreligger også (fig. 15).

Der er anlagt en parkeringsplads på 31 B. Der er en stor bygning med kiosk og toiletter, der er opholdsarealer

nær stranden med beplantede »gryder«, hvor mange familier kan leje sig ugenert af hinanden samtidig med, at børnene har muligheder for at skabe kontakter. Der er planer om direkte vej til en parkeringsplads nord for fyret og til en anden øst for hofde 11. Man har til hensigt med disse anlæg at skærme sommerbefolkningen mod endags-turisterne.

Da amtsrådet har myndighed til at nægte en udstykning, er det blevet i stand til at sætte betingelser for til-ladelse til udstykning. Det praktiseres på den måde, at udstykningen gøres betinget af, at grundene behæftes med tinglyste deklarationer. Disse indeholder bestemmelser bl.a. om grundens størrelse og vejføringen, om husenes placering på grundene og om bebyggelsens udformning og farvevalg. Som det ses, er det næsten en nøjagtig gen-tagelse af det, man blev enige om i Blåvand små 50 år tidligere, kun er det nu amtsrådet, der skal godkende og har påtaleret.

Som det ses, har amtsrådet myndighed til at styre ud-viklingen. Amtsrådets arkitekter prøver på at effektuere dette ved at give gode råd, som de håber, bygherren og hans arkitekt vil følge, så de kan godkende deres planer.

Arkitekterne regner med, at der kan skaffes plads til 2000 fritidsboliger i Blåvand. Der er i 1971 833 huse og udstykket grunde til de næste 325. August 1973 er der 1050 fritidshuse og 296 ubebyggede grunde. Det er vel tvivlsomt, om tempoet fra de sidste 5 år kan holdes, og desværre måske endnu mere tvivlsomt, om miljøet kan bevares ved så kolossal en udbygning.

Ideen i planlægningen er at skabe en sommerby omgivet af tilstrækkeligt store friarealer: det store strandområde fra grænsen mod Vejers ejerlag til sydspidsen af Skallingen, de udstrakte hedestrækninger Karlsmærsk og Bolbjerg, hvortil kommer Oksby-, Bordrup- og Ho-klitplan-tager.

Fig. 15 viser, hvorledes planlægningen for ejerlaget er

Fig. 14. Sommerhuse i Blåvand, bygget 1973.
 Fig. 14. Summerhouses at Blåvand, constructed 1973.

PLANLAGT AREALANVENDELSE

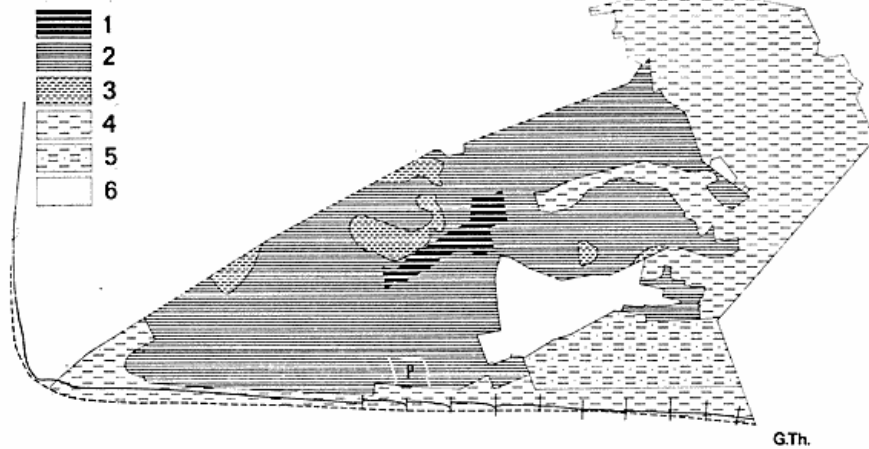

Fig. 15. Vandflod ejerlag 1967, planlagt arealanvendelse.

Fig. 15. Vandflod 1967, the planned land-use.

1. helårsbeboelse.
1. permanent residences only.
2. kun sekundære boliger må bygges i arealet.
2. exclusive summerhouse area.
3. fredede arealer i sommerhusområdet.
3. nature conservancy areas, privately owned.
4. fredede arealer i offentlig eje.
4. nature conservancy areas, publicly owned.
5. våde arealer, græsning. Byggeforsbud.
5. meadows, construction not allowed.
6. landbrugsarealer.
6. farm land.
- P = parkering.
- P = parking.

udformet. Der er 2 sommerhusområder og 2 yderzoneområder.

Det store sommerhusområde dækker hele Vandflod, Blåvand, Sønderby og Hvidbjerg samt store dele af Tykby, Øster og Nørre Oksby.

Inde i det ligger et lille yderzone-område, der er reserveret lokalbefolkningen til helårsbeboelse. Det er stort set det område, hvor den bor i dag, dog med et lille tillæg af disponible byggegrunde, der ejes af kommunen.

Yderzoneområdet omfatter landbrugsjord og gårde i Tykby og Øster Oksby, engene uden for havdiget, hvor der er byggeforsbud, Oksby klitplantage i N.Ø. og de klitfredede områder i S.Ø., som foruden de privatejede grunde består af store arealer, som hører under Statsskovbruget og Kystinspektoret. Dertil kommer strandzonen og området ved Blåvandshuk fyr. I dette yderzoneområde ligger, mellem landbrugsjorden og det klitfredede område, et lille sommerhusområde som nabo til de våde enge. Det klitfredede område strækker sig ind i det store sommerhusområde, flere sommerhusejere har en grund, af hvilken størsteparten er fredet, og der findes flere andre klitfredede områder inden for det store sommerhusområde.

Disse klitpartier og de relativt store enkeltgrunde gør, at mange af husene ligger ugenert af hinanden.

Skal der bygges endnu 1000 huse herude, kan det næppe ske uden at ændre deklARATIONERNE om store grunde (2 tdr. land) i Blåvand, selv om der endnu kan udparcelles mange grunde i den nordlige del af området. I sommerhusområdet ligger 4 gårde, heraf driver 2 blandet landbrug, 1 gård har græsbrug og 1 gård har opgivet landbrug. De er alle begyndt at udstykke af deres jord og vil formentlig fortsætte hermed.

Konkurrence udefra

Ved Østersø-kysten i Vesttyskland udbygges sommerkapaciteten med højhuse, forlystelsesetablissementer, swim-

mingpools og lystbådehavne. Vil dette nu udkonkurrere Blåvand? Spørgsmålet kan vist roligt besvares med et nej. Der vil sikkert være behov for både de store forlystelseskoncentrationer og for steder med naturområder og plads. De turister, der ønsker det sidste og som økonomisk kan overkomme at tage til Blåvand og dens naturgoder, fristes sikkert ikke af højhuse i fx Heiligenhafen. Det er nemlig også et af Blåvands særpræg: der findes ingen forlystelsesetablissementer, kun ét cafeteria med bowling og Blåvand Kro med to spilleautomater samt i sæsonen en ugentlig danseaften (til kl. 24).

Udlejning af rideheste er man så småt begyndt på i 1969, og i 1971 sås jævnligt ryttere på stranden.

Konklusion

Vi har i Blåvand et ret typisk eksempel på, hvad der kan ske i en naturskøn egen.

Enkelte personer finder herud og betages af klitterne, stranden, havet og ensomheden, dertil kommer muligheden for ture på hede eller i plantage, når man søger læ for vinden. Endelig kan man foretage længere ture til den oprindelige natur med strand, klit, vade og marskenge på Skallingen, her er der muligheder for både videnskabsmanden og naturelskeren, for jægeren og lystfiskeren. Når disse pionerer beretter om deres fund, trækker det flere til, her bliver en sommerby med ca. 50 huse inden 2. verdenskrig. Disse 50 huse virker nok lidt forstyrrende i det oprindelige miljø, men man har dog mulighed for at finde, det man søger: natur og ensomhed samt for at træffe ligesindede.

Efter 2. verdenskrig tager udviklingen fart, den forceres frem af den almindelige økonomiske fremgang, tilmed er adgangen blevet lettere, da bilen næsten er hvermands eje.

Blåvand er i sommersæsonen blevet en mindre by med en overvældende trængsel af både mennesker og biler i hovedfærdselsårerne. Det bliver så som så med ensomheden – og dog!

Fig. 16. Vestligste gård i Blåvand, sommerhus fra 1918, nu 4 sommerlejligheder.

Fig. 16. The westernmost farmstead in Blåvand, since 1918 summerhouse, nowadays 4 summerflats.

Nutidens mennesker, der lever i store befolkningssammenslutninger, trænger til rekreative områder i ferietiden. Skulle alle have store arealer og langt til naboen, ville hele Danmark blive ét stort rekreativt bebygget område uden det oprindelige naturpræg, som man søgte. Derfor må det være rigtigt, som vore planlæggere mener det, at rekreative boliger bør koncentreres på forholdsvis små arealer med adgang til store rekreative områder.

Ikke alle søger ensomhed i deres ferie. Nogle ønsker at træffe andre mennesker og at deltage i forskellig form for fælles aktiviteter som fx badning og anden sport, udflugter eller selskabeligt samvær, mens andre måske især vil slappe af, måske udforske naturen enten det skal ske sammen med familien eller på egen hånd.

I Blåvand er der ved at ske en udvikling efter det sidste mønster: koncentreret bebyggelse (dog indtil videre kun énfamiliehuse og få med grunde mindre end 1500 m²) omgivet af store naturarealer.

Siden 1961 har amtsrådet i Ribe været bygningsmyndighed, det har lagt planer for hvilke områder, der må bebygges, og behæftet disse med deklarerationer angående bygningens udformning og placering på grunden. Målet er 2000 fritidsboliger i Vandflod ejerlag, desuden adgangsveje og parkeringspladser med faciliteter for endags-turister. Af hensyn til sommerbeboerne er der kun få gennemkørselsveje og mange blindgader ind i det bebyggede område. De udenomliggende meget store fredede arealer skulle også have kapacitet nok som rekreative arealer for en sommerby på 10–15000 indbyggere.

De mange mennesker i sommertiden betyder et øget slid på naturen, deres færden i klitter og plantage kan måske slide så meget på vegetationen, at vinden og sandflugten kan få magten igen, der er al mulig grund til at overvåge den side af sagen nøje, så man i tide kan nå evt. at afspærre arealer, hvor færdsel kan være uønsket for en tid (nogle år).

I en så stor befolkningsskoncentration er der også muligheder for forlystelsesindustrien, hidtil har Blåvand stort set været skånet herfor, og det må stadig håbes, at de turister, der ønsker forlystelsesetablissemeter, vil søge andre steder hen.

Det kunne tænkes, at en miljøændring ville finde sted, hvis den fastboende befolkning efterhånden afløses af folk, der ser deres fordel i at tjene penge i Blåvand om sommeren – at Blåvand om vinteren vil være en omtrent uddød by. Det er svært at se om det kan undgås, hvis der ikke er en fastboende landbrugsbefolkning, der skal betjenes om vinteren. I 1973 er som en del af denne proces den nye skole blevet nedlagt.

De i ferien ensomhedssøgende må endnu længere ud på landet eller op i bjergene for at finde det ensomme natur-skønne sted med vanskelig adgang, for gøres adgangen let kommer masserne strømmende til.

Errata: Fig. 6B side 14, den fuldt optrukne sumkurve repræsenterer perioden 1907–54, den nederste punkterede kurve perioden 1907–31.

SUMMARY

The aim of the present work has been to investigate changes in land-use in Vandflod Ejerlag (the register of proprietors) since World War II. In order to elucidate the preliminary conditions the changes of shoreline and agricultural area after 1805 have been registered on the basis of maps, registers of land and of mortgages, supplemented by interviews with the local people. During the period (1966–73) several surveys have been made of the region to support the investigation.

Formerly people lived on fisheries and subsistence farming; however, since 1860 the conditions of fisheries and navigation altered and farming became the main living. At 1868 the harbour was built at Esbjerg, Fishing harbour since 1898. The young generation became fishermen at Esbjerg, later some of them for a few years did set out on ocean-going ships. When they returned home again, they became farmers and some of them with an extra job in the life-saving service.

The farmers had many problems to fight caused by the sea, the sand-drift, the ground water conditions, and the poor soils. The sea washed away large areas, but in 1885 and in 1923 dikes were built which have to be constantly maintained. In 1932 breakwaters were built to secure the southwest-coast. In the course of time sand-drift has destroyed many fields. Reports exist as early as from 1570, but in 1792 the fight against sand-drift was organized and at the end of the 19th century good results had been obtained. The top soil consists of sand through which water percolates very rapidly, and when the sand layer becomes too thick the roots cannot reach the water. Fields between 2.5–7.5 metres above sea level are best suited for culti-

vation, lower lying areas have to be drained; the sandy soil had to be improved with organic manure supplemented by lime and fertilizers. When the railway reached Varde (1874) and Oksbøl (1902) supplies were greatly facilitated. This, together with more advanced methods and machines improved farming so much that in 1929 experts declared that the top soil was good and the crops could compare with those normally grown on soils of sandy-loam or of light clayey quality. To protect the area, the building of a sea dike was therefore recommended. The cultivated area was much extended during the period 1805–70 although large stretches disappeared into the sea; henceforth only small extensions were made and part of the soil had to be given up because the drainage was too abrupt. Around 1907, summer visitors who had spent their holidays in inns and hotels and liked the special atmosphere of the Blåvand-region began purchasing the uncultivated farmland.

After the second World war the poor lands of the area in question proved unsuitable for rational farming. At the same time the general economic boom created a rapidly increasing demand for recreational areas; sale of land and adaptation to service jobs offered new sources of income to the local people.

The conditions before World War II have been analyzed, the distribution on employment in 1969 has been found, and finally a detailed analysis has been made of the changes in land-use which have taken place during the period 1907–73.

These changes appear from three series of maps which, for successive periods, show:

1. the recession of the shoreline
2. the reduction of farmland
3. parcelling out of estates for secondary purposes (weekend-houses)
4. building of weekend-houses and the use of old houses for recreational purposes.

It appears that the reduction of farmland has been surprisingly small compared with the large areas which have been parcelled out for building of "secondary" houses. This is due to the extended heath and dune areas of the region which are so well suited for recreational purposes – some of these are further nature conservancy areas. Effectively cultivated farmland is however rapidly decreasing. All farmers are more than 50 years old (one exception only) and the young generation does not wish to continue as farmers.

LITTERATUR

- Aldskogius, Hans* (1968): Studier i Siljansområdets fritidsbebyggelse. Uppsala.
- Andreassen, J.* (1941): Danmarks sidste stråttekte Kirke. Varde.
- Burton, T. L. and Wibberley, G. P.* (1965): Outdoor Recreation in the British Countryside. – Studies in Rural Land-Use. Report No. 5. London.
- Burton, T. L.* (1967): Outdoor Recreation Enterprises in Problem Rural Areas. – Studies in Rural Land-Use. Report No. 9. London.
- Clawson, Marion* (1966): Economics of Outdoor Recreation. Baltimore.
- Danielsson, E. G.* (1970): Turismens multiplikative effekt på indkomsten i Lima och Transtrands kommuner 1969. – Forskningsrapport 21. Uppsala.
- Diekmann, Sibylle* (1963): Die Ferienhaussiedlungen Schleswig-Holsteins. Kiel.
- Finnveden, Bengt* (1960): Den duble bosætningen och sommarmigrationen. – Svensk geografisk Årsbok. Lund.
- Frimodig, L.* (1959): Turismen i Bohuslän, en ny industri. Göteborg.
- Gottlob, Kaj* (1970): Vestkysten odelægges af feriehuse. – Arkitekten 7. København.
- Hahn, Helmut* (1955): Die Erholungsgebiete der Bundesrepublik. Bonn.
- Hansen, K.* (1929): Udtalelse om landbruget i Oksby. – Fra Havnekontorets arkiv. Esbjerg.
- Hägerstrand, T.* (1955): Sommarutflytningen från sydsvenske städer. – Plan 1. Stockholm.
- Jacobsen, N. H.* (1937): Skibsfarten i det danske Vadehav. København.
- Jacobsen, N. H.* (1941): Træk af den erhvervskulturelle Udvikling i Ho Bugt Landet. – Geografisk Tidsskrift 44. København.
- Jacobsen, N. Kingo* (1969): Landskabsformerne. – Meddelelser fra Skalling-Laboratoriet XXII. København.
- Jessen, A.* (1925): Kortbladet Blåvandshuk. D.G.U. I, 16. København.
- Kristensen, H. K.* (1965): Gamle sydvestjyske fiskerlejer. Varde.
- Linkoaho, Reijo* (1962): Sommarhaussiedlung der Stadtbevölkerung von Tampere. – Fennia 87, 4. Helsinki.
- Nordström, O. og Mårtensson, S.* (1966): Turism på Öland. Lund.
- Olsen, J.* (1911): To Strandinger. – »Fra Ribe Amt«.
- Patmore, J. A.* (1970): Land and Leisure in England and Wales. London.
- Pedersen, V. E.* (1951): Matrikelvæsen. København.
- Somme, Axel o.a.* (1965): Fjellbygd og feriefjell. Oslo.
- Ouren, Tore (ed.)* (1969): Fritid og feriemiljø. – AD NOVAS 8. Festschrift til Somme. Universitetsforlaget. Oslo.
- Thaarup, P.* (1968): Klitter og plantager. – Lejrskolen ved Ho bugt. X. Ribe amtsråd.
- Thuesen, H. og Christensen, E.* (1952): Og sandet dæmpedes. – »Fra Ribe Amt«.
- Trap, J. P.* (1859–II, 2), (1879–VI) og (1904–V): Danmark. København.
- Wolfe, Roy I.* (1951): Summer cottagers in Ontario. – Economic Geography. (Jan). Worcester.
- Statistisk Årbog. 1968. København.
- Betænkning vedrørende partielle byudviklingsplaner I, for den vestlige del af Ribe amt. (1969) Ribe.
- Partiel byplanvedtægt nr. 2 for Ho-Oksby kommune. (1967) Ribe.
- Matrikulsbogen for Oksby sogn.
- Ligningsdirektoratets vurderinger – 1/8 1965, 1969, 1973.
- Tinglysningsbøgerne på Dommerkontoret i Varde.
- Videnskabernes Selskabs målebordsblad 1805.
- Geodætisk Instituts kortblade 1:20000 – 1870, 1910, 1931.
- Geodætisk Instituts kortblade 1:25000 – 1954 og 1968.
- Forsvarets flyfotografier fra 1954 og 1964.
- Matrikeldirektoratets matrikelkort fra 1929, åjourført 1965, 1969, 1971 og 1973.

vation, lower lying areas have to be drained; the sandy soil had to be improved with organic manure supplemented by lime and fertilizers. When the railway reached Varde (1874) and Oksbøl (1902) supplies were greatly facilitated. This, together with more advanced methods and machines improved farming so much that in 1929 experts declared that the top soil was good and the crops could compare with those normally grown on soils of sandy-loam or of light clayey quality. To protect the area, the building of a sea dike was therefore recommended. The cultivated area was much extended during the period 1805-70 although large stretches disappeared into the sea; henceforth only small extensions were made and part of the soil had to be given up because the drainage was too abrupt. Around 1907, summer visitors who had spent their holidays in inns and hotels and liked the special atmosphere of the Blåvand-region began purchasing the uncultivated farmland.

After the second World war the poor lands of the area in question proved unsuitable for rational farming. At the same time the general economic boom created a rapidly increasing demand for recreational areas; sale of land and adaptation to service jobs offered new sources of income to the local people.

The conditions before World War II have been analyzed, the distribution on employment in 1969 has been found, and finally a detailed analysis has been made of the changes in land-use which have taken place during the period 1907-73.

These changes appear from three series of maps which, for successive periods, show:

1. the recession of the shoreline
2. the reduction of farmland
3. parcelling out of estates for secondary purposes (weekend-houses)
4. building of weekend-houses and the use of old houses for recreational purposes.

It appears that the reduction of farmland has been surprisingly small compared with the large areas which have been parcelled out for building of "secondary" houses. This is due to the extended heath and dune areas of the region which are so well suited for recreational purposes - some of these are further nature conservancy areas. Effectively cultivated farmland is however rapidly decreasing. All farmers are more than 50 years old (one exception only) and the young generation does not wish to continue as farmers.

LITTERATUR

- Aldskogius, Hans* (1968): Studier i Siljansområdets fritidsbebyggelse. Uppsala.
- Andreassen, J.* (1941): Danmarks sidste stråttekte Kirke. Varde.
- Burton, T. L. and Wibberley, G. P.* (1965): Outdoor Recreation in the British Countryside. - Studies in Rural Land-Use. Report No. 5. London.
- Burton, T. L.* (1967): Outdoor Recreation Enterprises in Problem Rural Areas. - Studies in Rural Land-Use. Report No. 9. London.
- Clawson, Marion* (1966): Economics of Outdoor Recreation. Baltimore.
- Danielsson, E. G.* (1970): Turismens multiplikative effekt på

- indkomsten i Lima och Transtrands kommuner 1969. - Forskningsrapport 21. Uppsala.
- Diekmann, Sibylle* (1963): Die Ferienhaussiedlungen Schleswig-Holsteins. Kiel.
- Finnveden, Bengt* (1960): Den duble bosætningen och sommarmigrationen. - Svensk geografisk Årsbok. Lund.
- Frimodig, L.* (1959): Turismen i Bohuslän, en ny industri. Göteborg.
- Gottlob, Kaj* (1970): Vestkysten odelægges af feriehuse. - Arkitekten 7. København.
- Hahn, Helmut* (1955): Die Erholungsgebiete der Bundesrepublik. Bonn.
- Hansen, K.* (1929): Udtalelse om landbruget i Oksby. - Fra Havnekontorets arkiv. Esbjerg.
- Hägerstrand, T.* (1955): Sommarutflytningen från sydsvenske städer. - Plan 1. Stockholm.
- Jacobsen, N. H.* (1937): Skibsfarten i det danske Vadehav. København.
- Jacobsen, N. H.* (1941): Træk af den erhvervskulturelle Udvikling i Ho Bugt Landet. - Geografisk Tidsskrift 44. København.
- Jacobsen, N. Kingo* (1969): Landskabsformerne. - Meddelelser fra Skalling-Laboratoriet XXII. København.
- Jessen, A.* (1925): Kortbladet Blåvandshuk. D.G.U. I, 16. København.
- Kristensen, H. K.* (1965): Gamle sydvestjyske fiskerlejer. Varde.
- Linkoaho, Reijo* (1962): Sommarhaussiedlung der Stadtbevölkerung von Tampere. - Fennia 87, 4. Helsinki.
- Nordström, O. og Mårtensson, S.* (1966): Turism på Öland. Lund.
- Olsen, J.* (1911): To Strandinger. - »Fra Ribe Amt«.
- Patmore, J. A.* (1970): Land and Leisure in England and Wales. London.
- Pedersen, V. E.* (1951): Matrikelvæsen. København.
- Somme, Axel o.a.* (1965): Fjellbygd og feriefjell. Oslo.
- Ouren, Tore (ed.)* (1969): Fritid og feriemiljø. - AD NOVAS 8. Festschrift til Somme. Universitetsforlaget. Oslo.
- Thaarup, P.* (1968): Klitter og plantager. - Lejrskolen ved Ho bugt. X. Ribe amtsråd.
- Thuesen, H. og Christensen, E.* (1952): Og sandet dæmpedes. - »Fra Ribe Amt«.
- Trap, J. P.* (1859-II, 2), (1879-VI) og (1904-V): Danmark. København.
- Wolfe, Roy I.* (1951): Summer cottagers in Ontario. - Economic Geography. (Jan). Worcester.

Statistisk Årbog. 1968. København.

Betænkning vedrørende partielle byudviklingsplaner I, for den vestlige del af Ribe amt. (1969) Ribe.

Partiel byplanvedtægt nr. 2 for Ho-Oksby kommune. (1967) Ribe.

Matrikulsbogen for Oksby sogn.

Ligningsdirektoratets vurderinger - 1/8 1965, 1969, 1973.

Tinglysningsbøgerne på Dommerkontoret i Varde.

Videnskabernes Selskabs målebordsblad 1805.

Geodætisk Instituts kortblade 1:20000 - 1870, 1910, 1931.

Geodætisk Instituts kortblade 1:25000 - 1954 og 1968.

Forsvarets flyfotografier fra 1954 og 1964.

Matrikeldirektoratets matrikelkort fra 1929, åjourført 1965, 1969, 1971 og 1973.